МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЖИТОМИРСЬКА ПОЛІТЕХНІКА»

ФАКУЛЬТЕТ БІЗНЕСУ ТА СФЕРИ ОБСЛУГОВУВАННЯ

КАФЕДРА ФІНАНСІВ ТА ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

ФІЛОНЧУК Ярослав Миколайович
(студент групи ФБСМ-8)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

РОЗВИТОК БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ У ПІДПРИЄМНИЦТВІ
(представлена на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»
спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітньо-професійна програма «Фінанси, банківська справа та страхування»)

Завідувач кафедри фінансів та цифрової економіки
д.е.н. проф. Н.Г. Виговська.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)
_____
(підпис)

Науковий керівник
к.е.н. доц. Новак О.С
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)
_____
(підпис)

Рецензент
д.е.н., проф. Леженчук С. Ф.
(науковий ступінь, вчене звання, прізвище та ініціали)
_____
(підпис)

Житомир 2023

АНОТАЦІЯ

Філончук Я. М. Розвиток безготівкових розрахунків у підприємництві.

Магістерська робота представлена на здобуття освітнього ступеня «магістр» галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування». – Державний університет «Житомирська політехніка», Житомир, 2023.

Дослідження присвячено науковому обґрунтуванню та систематизації підходів до розвитку безготівкових розрахунків у сфері підприємництва та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення сферою безготівкових розрахунків.

У роботі здійснено аналіз теоретичних концепцій безготівкових розрахунків та їхнього впливу на сучасну підприємницьку діяльність. Вивчено та проаналізовано практичний досвід застосування безготівкових розрахунків у підприємницькому середовищі, включаючи особливості їхнього впровадження та користь для ефективності фінансових операцій. Також в рамках дослідження проведено аналіз сучасного стану використання безготівкових розрахунків у секторі підприємництва, виявлено ключові виклики та перешкоди у їхньому впровадженні. На основі отриманих даних запропоновано стратегії та напрями для подальшого розвитку та підвищення ефективності безготівкових розрахунків у підприємницькому середовищі, зокрема шляхи оптимізації та підвищення їхньої доступності для підприємств.

Ключові слова: безготівкові розрахунки, підприємництво, фінансові операції, стратегії розвитку.

ABSTRACT

Filonchuk Y. M. Development of cashless payments in entrepreneurship.

Master's thesis is represented on reception of an educational degree «master» field of knowledge 07 «Management and administration» of specialty 072 «Finance, banking and insurance». – Zhytomyr Polytechnic State University, Zhytomyr, 2023.

The research is dedicated to the scientific substantiation and systematization of approaches to the development of cashless payments in the sphere of entrepreneurship, and the formulation of practical recommendations for improving cashless transactions within this domain.

The study includes an analysis of the theoretical concepts of cashless payments and their influence on contemporary entrepreneurial activities. It scrutinizes and evaluates the practical experience of employing cashless transactions in the entrepreneurial environment, encompassing the specifics of their implementation and the benefits for financial operation efficiency. Additionally, the research conducts an analysis of the current state of using cashless payments in the entrepreneurial sector, identifying key challenges and impediments to their implementation. Based on the acquired data, strategies and directions for further development and enhancement of the efficiency of cashless payments in the entrepreneurial sphere are proposed, particularly focusing on optimization methods and increasing accessibility for enterprises.

Keywords: cashless payments, entrepreneurship, financial operations, development strategies.

ЗМІСТ

ВСТУП……3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ ……7
1.1. Економічна сутність та значення безготівкових розрахунків ……7
1.2. Класифікація, форми та принципи безготівкових розрахунків ……16
1.3. Нормативно-правове регулювання безготівкових розрахунків ……27
Висновки до 1-го розділу……37
РОЗДІЛ 2. СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ ……40
2.1. Актуальний стан системи безготівкових розрахунків та їх реалізація в Україні ……40
2.2. Сучасний розвиток ринку платіжних карток у цифровій економіці ……49
2.3. Напрями удосконалення та перспективи розвитку системи безготівкових розрахунків ……61
Висновки до 2-го розділу……72
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ……74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ……77
ДОДАТКИ……84

ВСТУП

Актуальність теми. Розвиток безготівкових розрахунків у підприємництві сьогодні стає важливою стратегічною складовою економічного прогресу. Ця тенденція приваблює увагу через різноманітні фактори, серед яких головними є стрімкий розвиток технологій та зміни у споживчому підході до фінансових операцій.

Перш за все, зростаюча цифровізація світу та стрімкий розвиток технологій роблять безготівкові розрахунки значущими для оптимізації та швидкості фінансових операцій підприємств. Вони стають зручним та ефективним інструментом управління фінансами, дозволяючи підприємствам ефективно керувати обігом коштів та мінімізувати ризики фінансових втрат.

Другий аспект полягає у зміні споживчих уподобань та очікувань клієнтів. Сучасні покупці все більше переводять свої уподобання до зручних, безпечних та швидких способів оплати. Це стимулює підприємства до активного впровадження та розвитку безготівкових систем оплати, щоб задовольнити потреби споживачів та зберегти конкурентоспроможність на ринку.

Таким чином, дослідження розвитку безготівкових розрахунків у підприємництві вкрай актуальне, оскільки відображає реальні та швидкозмінні потреби галузі у контексті технологічного прогресу та зміни споживчих уподобань.

Дослідження використання безготівкових грошових коштів у цій сфері на сьогодні є дуже важливим, не лише теоретично, а й практично, тому було б цікаво розглянути погляди вчених таких як М. Білуха, Ф. Бутинець, В. Завгороднього, А. Кузьмінського, А. Мазаракі, Н. Дубенко, О. Євремова, О. Міняйла, А. Мороза, А. Савлука, М. Пуховкіної, М. Ніконової, Н. Фіщенко, а також вчених з-за кордону, наприклад, Д. Блейка, Ф. Вуда, Є. Бріггема, які уділяли увагу основним способам покращення та контролю операцій, пов'язаних з безготівковими грошовими коштами за продукцію та послуги.

Проте, слід відзначити, що існують проблеми при переході до безготівкових розрахунків. Варто звернути увагу на такі аспекти, як питання безпеки, доступності та інфраструктури для проведення таких операцій. Напрямки удосконалення цієї сфери передбачають вирішення цих проблем шляхом удосконалення технологій, збільшення захисту та розвитку відповідної інфраструктури для зручності та безпеки користувачів.

Мета дослідження полягає в аналізі та оцінці перспектив розвитку безготівкових розрахунків у підприємництві з метою розкриття їхнього впливу на фінансові процеси та оптимізації управління фінансами підприємств. Дослідження спрямоване на виявлення ключових тенденцій у розвитку безготівкових технологій, їхніх переваг та обмежень у контексті підприємницького середовища. Крім того, метою є визначення можливостей та перешкод у впровадженні цих розрахунків в практиці підприємництва та розробка рекомендацій для їх ефективного використання.

Відповідно до поставленої мети, **завданнями дослідження** є:

– проаналізувати економічну сутність та значення безготівкових розрахунків у сучасній економічній системі;

– класифікувати, систематизувати форми та принципи безготівкових розрахунків для виявлення їхньої різноманітності та особливостей;

– дослідити нормативно-правове регулювання безготівкових розрахунків з метою виявлення поточних нормативних актів, їхнього впливу та можливих обмежень;

– проаналізувати сучасний стан системи безготівкових розрахунків;

– вивчити сучасні тенденції розвитку ринку платіжних карток у цифровій економіці для визначення їхньої динаміки та впливу на безготівкові розрахунки;

– визначити можливі напрями удосконалення та перспективи розвитку системи безготівкових розрахунків з урахуванням актуальних ринкових тенденцій та технологічних інновацій.

Об’єктом дослідження є безготівкові розрахунки у сучасному середовищі.

Предметом дослідження є сукупність теоретичних засад і практичних рекомендацій, щодо удосконалення системи безготівкових розрахунків.

Методологія дослідження ґрунтується на декількох основних напрямках. По-перше, це аналіз доступної наукової літератури та публікацій, що дозволяє отримати теоретичні знання про безготівкові розрахунки, їхні форми та принципи функціонування в сучасному світі. По-друге, застосовується порівняльний аналіз нормативно-правових актів, які регулюють системи безготівкових розрахунків у різних країнах, для виявлення схожих та відмінних підходів у їхньому управлінні.

Крім того, використовується статистичний аналіз для збору та обробки об'єктивних даних, які характеризують сучасний стан безготівкових розрахунків у підприємництві. Ці дані дозволяють визначити ключові тенденції та перспективи розвитку цієї сфери. Всі ці підходи у поєднанні дають можливість здійснити аналіз та синтез інформації, отриманої з різних джерел, та узагальнити її для отримання комплексного уявлення про розглянуту тему.

Інформаційна база дослідження заснована на ретельному аналізі наукових публікацій, монографій, академічних статей, а також нормативно-правових актів, що регулюють безготівкові розрахунки як в Україні, так і за кордоном. Крім того, інформація з банківських та фінансових звітів, статистичних даних, а також висновки та аналізи провідних експертів та аналітиків у галузі фінансових технологій. Використання різноманітних джерел дозволить отримати повну картину сучасного стану безготівкових розрахунків та їхнього розвитку у підприємництві.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в наступному:

1. систематизація підходів до концепції безготівкових розрахунків та в наданні визначення цього поняття, яке підкреслює важливість технологій, безпеки та ефективності в сфері фінансових операцій за допомогою цифрових засобів для обміну фінансовими активами.

2. ідентифікація основних проблем, пов'язаних із переходом до безготівкових розрахунків в українському суспільстві, а також у пропозиції

конкретних напрямів удосконалення, спрямованих на полегшення та розширення використання таких операцій.

Практичне значення одержаних результатів. Практична цінність даного дослідження полягає в обґрунтуванні рекомендацій, спрямовані на покращення ефективності безготівкових розрахунків. Ці рекомендації мають потенціал стати керівними принципами для впровадження передових методів та технологій у фінансовій сфері.

Особистий внесок здобувача. Робота є самостійно виконаним науковим дослідженням. Усі відображені в ній висновки та положення наукової новизни, які виносяться на захист, одержані автором особисто.

Структура магістерської роботи. Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних літературних джерел, додатків. Основний зміст роботи викладено на 83 сторінках друкованого тексту. Робота містить 7 таблиць та 26 рисунки. Список використаних літературних джерел налічує 76 найменувань. Робота містить 2 додатки.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ

1.1. Економічна сутність та значення безготівкових розрахунків

У процесі ведення бізнесу особи, що займаються господарюванням, укладають різноманітні угоди, які передбачають зобов'язання однієї сторони здійснити платіж на користь іншої сторони. Це може бути оплатний договір на купівлю-продаж товарів, виконання робіт або надання послуг. І в цьому контексті, безготівкові розрахунки відіграють важливу роль. Більшість суб'єктів господарювання використовують саме цю форму розрахунків, що дозволяє їм здійснювати транзакції швидко та зручно. Широкому поширенню безготівкових розрахунків сприяють різні фактори, зокрема, наявність великої кількості банківських установ, зацікавленість держави у контролі за оподаткуванням бізнесу та спрощення облікових процедур через цифрові методи розрахунків.

В наукових дослідженнях спостерігається розбіжність у тлумаченні терміну "безготівкові розрахунки". Це викликало необхідність глибшого вивчення даної теми та загального уточнення понять.

Відповідно до нормативних документів є різні дефініції поняття "безготівкові розрахунки" (табл.1.1).

Таблиця 1.1

Теоретичні підходи визначення безготівкових розрахунків

Джерело	Суть визначення
1	2
ГКУ [9]	При безготівкових розрахунках усі платежі провадяться через установи банків шляхом перерахування належних сум з рахунку платника на рахунок одержувача або шляхом заліку взаємних зобов'язань і грошових претензій. Платежі здійснюються у межах наявних коштів на рахунку платника. У разі потреби банк може надати платникові кредит для здійснення розрахунків

Продовження таблиці 1.1

1	2
Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [41]	Безготівкові розрахунки - перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді
НБУ [33]	Перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, унесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді

У результаті аналізу цих підходів до визначення безготівкових розрахунків, виявлено різноманітність трактування даного поняття у відповідних джерелах. Головними аспектами, що зумовлюють основні ознаки безготівкових розрахунків, визначено перерахування коштів через банківські установи за дорученням платників на рахунки отримувачів. Усі джерела підтверджують, що безготівкові розрахунки здійснюються на основі розрахункових документів у паперовій або електронній формі. Враховуючи різноманітність підходів до тлумачення безготівкових розрахунків, можна зробити висновок про необхідність узгодження та уніфікації визначень даного поняття для підвищення їхньої чіткості та стандартизації у використанні.

В економічній літературі відзначається різноманіття визначень терміну “безготівкові розрахунки” (Додаток А), що породжує потребу в узгодженні та узагальненні цих концепцій.

Кожне з визначень має різнобічний характер, спільні і відмінні критерії, тому слід провести порівняльний аналіз зазначених понять (табл.1.2).

Аналіз різноманітних підходів визначення поняття “безготівкові розрахунки” за авторами свідчить про різноплановість та схожість в їхньому трактуванні. Всі автори підкреслюють, що безготівкові розрахунки передбачають переміщення коштів між рахунками учасників розрахунків без участі готівки. Зокрема, це може відбуватися через банківські рахунки,

перерахування коштів, зарахування взаємних вимог чи інші механізми. Такий підхід сприяє контролю та обліку грошових потоків, підвищенню ефективності розрахунків у суспільстві та сприяє уникненню недоліків, пов'язаних з готівковим оборотом.

Таблиця 1.2

Групування основних визначень поняття “безготівкові розрахунки” за спільними рисами

“Безготівкові розрахунки”							
Джерело	Критерії групування						
	Розрахунок без участі готівки	Перерахування коштів міжбанківськими рахунками	Зарахування готівки на рахунок в банк	Розрахунки на основі електронних носіїв	Всі розрахунки проводяться за участі банківської установи	Втримування грошових коштів в межах банківської системи	Суб’єктами безготівкових відносин є фізичні та юридичні особи
Дянів Р.П. [15]	+	+			+		
Завадський Й.С. [18]	+	+			+		
Золотогоров В.Г. [26]	+	+			+		
Лукаш С.І., Малютина Л.А. [4]		+	+		+		+
Партин Г.О. [34]	+	+			+		
Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. [42]	+	+			+		
Савлук М.І. [11]	+	+			+	+	
Сухарський В.С. [50]	+	+			+		
Щетинін А.І. [58]	+	+			+		

На основі проведеного аналізу вважаємо, що під поняттям безготівкові розрахунки слід розуміти ефективну технологію фінансових взаємодій, яка поєднує у собі безпеку та безперервність фінансових операцій, забезпечуючи перехід грошових коштів між учасниками економічного процесу за допомогою цифрових платіжних інструментів та мереж, що сприяє швидкому, точному та економічно вигідному обміну фінансовими активами без використання готівки.

Система безготівкових розрахунків націлена на створення сприятливих умов для всіх учасників процесу, забезпечуючи дотримання розрахункової та договірної дисципліни, а також гарантуючи безпеку та своєчасність платежів.

Зручність безготівкових розрахунків порівняно з готівкою базується на чотирьох основних причинах, які роблять їх перевагами в сучасних умовах.

1. Пріоритет - безпека: Воєнний стан чітко підкреслює безпеку кешлес-розрахунків. Відсутність фізичної наявності готівки у вас рук оберігає від її втрати через злочинців. Навіть у випадку втрати або пошкодження картки, кошти з рахунку не зникають, а просто заблоковуються, а гроші можна перекласти на нову картку у декілька хвилин.

2. Швидкі та зручні платежі 24/7: Онлайн-платежі надзвичайно швидкі та прості. Здійснення розрахунків за допомогою картки, смартфона чи годинника з технологією NFC займає лише кілька секунд. Це також стає все більш поширеним в Україні, охоплюючи не лише супермаркети, але й невеликі крамниці та кав'ярні. Банки постійно пропонують нові можливості для прийому безготівкових розрахунків, навіть у малому бізнесі через передові технології, як от Visa Tap to Phone.

3. Допомога економіці України залежить від участі громадян у безготівкових розрахунках. Такий підхід сприяє не лише особистій безпеці, а й виключає можливість розвитку тіньової економіки, яка необхідна готівка. Низький рівень тіньових операцій сприяє збільшенню надходжень до державного бюджету, створюючи ресурс для укріплення економіки країни та фінансування потреб Збройних сил та відновлення після конфліктів.

Завдяки безготівковим платежам українці можуть відновити експорт та підтримати економіку країни. Наприклад, платформа UNITED24 отримала майже $214 млн допомоги з численних джерел, включаючи зарубіжні кошти та пожертвування від внутрішніх недержавних фондів, таких як "Повернись живим". Подібно, підприємці змогли розширити свій експорт за кордон через онлайн-платформу Made with bravery, що підтримується Visa.

Усе це стало можливим завдяки українській банківській системі, яка інтегрується у глобальну фінансову архітектуру. Можливість здійснювати платежі та перекази сприяє відновленню держави, навіть у складних умовах війни.

4. Контроль за грошовими операціями стає більш прозорим завдяки безготівковим розрахункам, які автоматично фіксуються у вашій історії платежів. Це спрощує відстеження транзакцій та дозволяє більш ефективно планувати бюджет. Відмова від готівки створює ситуацію, в якій всі сторони здобувають вигоду: власники карток отримують безпечний та швидкий спосіб оплати, а держава має більшу фінансову прозорість.

У розвитку будь-якої системи значне значення має її еволюція та здатність до постійного удосконалення, особливо в умовах складних викликів. Пандемія Covid-19 відіграла критичну роль у визначенні нових напрямків розвитку безготівкових розрахунків, відкривши двері для отримання додаткових переваг та можливостей (табл. 1.3).

Таблиця 1.3

Характеристики переваг безготівкових розрахунків з огляду на учасника грошових відносин [45, с.11]

Учасник	Класичні переваги	Нові переваги (в умовах пандемії Covid-19)
Держава	-безготівкові кошти в економіці; -детінізація економіки; -монетизація пільг; -підвищення бази оподаткування; -скорочення витрат на: обслуговування грошового обігу, друк банкнот	-додаткові можливості утримання рівня торговельних процесів та розвитку економіки за допомогою діяльності онлайн ринку
Банки	-зростання комісійного доходу, ліквідності; -розширення клієнтської бази -скорочення операційних витрат (послуги інкасації, роботу касирів)	-активізація переходу населення до дистанційних форм самообслуговування; -стимул до розвитку нових платіжних банківських технологій
Торговці	-збільшення вартості середнього чеку; -підвищення захисту від шахрайських схем; -пропозиція нових сервісів та послуг	-можливості здійснення продаж через онлайн платформи; -зменшення захворюваності серед персоналу
Громадяни	-зручність у використанні; -доступ до додаткових сервісів та можливостей	-можливість здійснення покупок «здому»; -мінімізація ризиків захворіти

Аналіз таблиці 1.3 вказує на перспективи та переваги, які безготівкові розрахунки можуть забезпечити різним учасникам грошових відносин. Класичні переваги, такі як детінізація економіки, підвищення бази оподаткування та зменшення витрат на обслуговування грошового обігу, набувають нових форм у контексті пандемії Covid-19.

Для держави, безготівкові розрахунки стали засобом додаткового підтримання економіки, зокрема, шляхом стимулювання онлайн торгівлі, що сприяє збереженню рівня торговельних процесів та зменшенню захворюваності. Для банків, ця система відкриває можливості активізації технологій дистанційного обслуговування та стимулює розвиток нових платіжних інструментів. Для торговців, безготівкові розрахунки дозволяють переорієнтуватися на онлайн продажі, забезпечуючи безпеку та зручність покупок. А для громадян, ця система забезпечує не лише зручність у використанні, а й мінімізацію ризиків захворювання, даючи можливість здійснювати покупки в домашніх умовах.

Розгляд цих переваг в умовах пандемії підкреслює необхідність постійного вдосконалення безготівкових розрахунків, адаптації їх до нових умов та потреб учасників грошових відносин, забезпечуючи зручність, безпеку та ефективність у реалізації функцій цієї системи для всіх її учасників.

Платіжна інфраструктура охоплює усі електронні засоби, призначені для проведення безготівкових операцій (банкомати, платіжні термінали, електронні системи, включаючи віддалений доступ). На українському ринку спостерігається стабільний позитивний зростання використання безготівкових операцій та платіжної інфраструктури (рис. 1.1). Втім, військові конфлікти значно уповільнюють впровадження новітніх банківських продуктів.

Рис. 1.1. Платіжна інфраструктура станом на початок 2023 р.

Національний банк за результатами моніторингу діяльності платіжних систем у 2022 році визначив перелік важливих об'єктів платіжної інфраструктури в Україні. Єдиною системно важливою платіжною системою в Україні, як і у попередні роки, стала система електронних платежів (СЕП) Національного банку України.

Рис. 1.2. Платіжна інфраструктура станом за 2021 р.

До ряду ключових платіжних систем відносяться п’ять систем, а саме:

– “MasterCard”, MasterCard International Incorporated, США;

– “Visa”, Visa International Service Association, США;

– “NovaPay”, ТОВ “НоваПей”, Україна;

– “Фінансовий світ”, ТОВ “Українська платіжна система”, Україна;

– “Поштовий переказ”, АТ “Укрпошта”, Україна.

Чинники, які обмежують використання безготівкових розрахунків, включають:

– недостатньо розвинену законодавчу базу щодо регулювання безготівкових розрахунків;

– слабкий рівень розвитку інфраструктури та недостатня кількість безготівкових операцій серед населення;

– переважна частина грошових операцій проводиться готівкою;

– низький рівень довіри до банківських установ;

– недостатня фінансова грамотність та усвідомленість громадян щодо банківських продуктів;

– відсутність зацікавленості підприємців в використанні безготівкових розрахунків у своїй діяльності;

– низький рівень платоспроможності населення.

Воєнні дії призводять до численних негативних наслідків, таких як зменшення бізнес-активності на території України та інфляція.

Держава повинна дбати про економіку, впроваджуючи послідовні та довгострокові реформи для різних галузей. Однією з ключових має стати реформа розрахунків, що полягатиме у зменшенні використання готівки та розвитку безготівкових операцій. Це сприятиме простим інвестиціям у банківську систему, електронну комерцію та допоможе зменшити тіньову економіку, що збільшить доходи державного бюджету та скоротить витрати на бізнес-адміністрування.

Збільшення використання безготівкових розрахунків є важливим, але не одним із пріоритетних факторів, які впливають на рівень інфляції, стабільність національної валюти, витрати на фінансові транзакції, доступність та умови кредитування, якість інвестиційного клімату та фінансові інструменти для господарств та бізнесу.

У відміну від готівки, безготівкові кошти не можуть залишатись без дії. Вони є основним джерелом стабільного фінансування банків та стають частиною обігових коштів. Збільшення обігових коштів додасть банкам додатковий фінансовий ресурс, який можна використовувати у фінансовій системі. Наразі стабільність та прибутковість банків часто забезпечується корпоративним кредитуванням за підтримки державних програм.

Основний дохід банків складається з обороту коштів своїх клієнтів, який в більшості випадків є головним джерелом покриття їхніх основних витрат. Тому виведення фінансових ресурсів з банківської системи, особливо в умовах інфляції та валютних обмежень, може призвести до дестабілізації та навіть банкрутства. Натомість, збільшення обсягів готівкових коштів навіть на 20% призведе до зростання прибутковості банків майже на 30-35% порівняно з поточними показниками. Чим більший обсяг коштів у банку, тим більше вигоди отримує він і тим більше можливостей для реінвестування у подальшому.

Розширення безготівкових розрахунків відкриває можливості для розширення кредитування як для фізичних, так і для юридичних осіб, що в свою чергу стимулює розвиток економіки. Це дозволяє збільшити активність населення у сфері бізнесу, відновити рух на ринку нерухомості та підвищити платоспроможність громадян. Безготівкові кошти також підштовхують до інвестування, збереження та збільшення фінансових ресурсів, що знову ж таки сприяє розвитку інвестицій в цінні папери, облігації та депозитні операції.

1.2. Класифікація, форми та принципи безготівкових розрахунків

Безготівкові розрахунки, усіма своїми класифікаціями, формами та принципами, є важливою складовою сучасної фінансової системи та функціонування підприємств. Розуміння цього аспекту стає ключовим у контексті технологічного та фінансового розвитку сучасного бізнесу. Класифікація та принципи безготівкових розрахунків є важливими для управління фінансами, підвищення ефективності фінансових операцій та впровадження інновацій у сфері платіжних систем. Тому розглянемо ці аспекти, щоб краще зрозуміти роль та значення безготівкових розрахунків у сучасному бізнесі та їх вплив на розвиток економіки підприємств.

Класифікувати безготівкові грошові кошти підприємства можна за:

1) видами господарських операцій:

— товарні (за виконані роботи чи надані послуги). Ця група має вирішальне значення для фінансових послуг підприємства та його стану, оскільки відповідає за характер і суть фінансових перетворень у розрахунках. Збереження стійкості цих операцій визначає загальний фінансовий стан підприємства;

— нетоварні (із бюджетом, кредитними установами). Це сплата різних фінансових зобов’язань підприємства перед різними структурами, включаючи бюджетні платежі, оплату банківських послуг, та інші фінансові трансакції. Ця група операцій відображає широкий спектр фінансових зв'язків підприємства з різними інституціями та юридичними особами. Банківські установи надають можливість використовувати різні форми оплати, що враховують специфіку конкретної діяльності та умови, що можуть змінюватися протягом процесу розрахунків;

2) місцезнаходженням банківських установ, що обслуговують дані розрахунки:

— місцеві;

— міжміські;

— міжнародні;

3) фактом здійснення оплати:

— попередня оплата продукції, товарів, робіт чи послуг;

— оплата після реалізації продукції;

4) умовою оплати угоди:

— акцептні;

— безакцептні;

5) джерелами походження грошових коштів, що застосовуються для розрахунків існують грошові розрахунки:

— власними коштами підприємства;

— за рахунок кредитів та інших позичених коштів;

— за кошти клієнта.

Принципи організації безготівкових платежів включають:

1. Зобов'язання всіх суб'єктів господарювання зберігати свої кошти, власні та позичені, на банківських рахунках.

2. Проведення безготівкових розрахунків між суб'єктами економіки, включаючи підприємства та громадян, через банки шляхом перерахування коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів.

3. Виконання розрахунків з постачальниками після надання послуг або поставки товарів, часто з використанням передоплати.

4. Списання коштів з рахунків підприємств лише за вказівкою їх власників, крім випадків, коли це передбачено законодавством, судовим рішенням або рішенням нотаріуса.

5. Переказ коштів підприємствами можливий тільки наявними коштами на їх рахунках або за рахунок платіжного кредиту банку.

6. Зарахування коштів на рахунок одержувача після їх списання з рахунку платника.

7. Надання банком клієнтам розрахункових та касових послуг на умовах договору, здійснення операцій з переказу коштів з їх рахунків.

8. Свобода вибору форми розрахунків та їх узгодження підприємствами при укладанні взаємних угод.

9. Розгляд претензій, що можуть виникнути між платником та отримувачем коштів, між сторонами без участі банку.

Основною метою є забезпечення своєчасного отримання кожним підприємством плати за продукцію або послуги, які постачаються, що сприяє активізації обігу оборотних коштів у розрахунках [14]. Вимоги щодо організації безготівкових платежів включають:

- Забезпечення своєчасної оплати за продані товари та послуги.
- Створення умов для взаємного контролю платників і одержувачів коштів для дотримання договорів і розрахунків, а також для банківського контролю учасників розрахункових операцій.
- Запобігання непередбаченому перерозподілу коштів під час розрахунків.
- Сприяння швидкому надходженню та оплаті товарів, матеріалів.

Сьогоднішні умови передбачають використання таких основних форм безготівкових платежів:

- Платіжні доручення.
- Платіжні вимоги-доручення.
- Чеки.
- Акредитиви.
- Векселі.
- Платіжні вимоги.
- Доручення (інкасові доручення).
- Банківські платіжні картки.

Методи оплати визначають порядок списання коштів з рахунків платників, що є важливим аспектом безготівкових платежів.

У сучасній системі безготівкових платежів підприємства використовують наступні методи оплати:

1. Переказ коштів з поточного рахунку платника, який не пов'язаний безпосередньо з банківською позикою.

2. Перерахунок коштів з кредитного рахунку платника на рахунок постачальника, що здійснюється банком.

3. Гарантована оплата постачальнику з внесенням попереднього депозиту на банківському рахунку, за якою наступає списання коштів після надходження грошей на рахунок бенефіціара.

Фінансовий стан підприємства сильно залежить від ефективності використання безготівкових платежів. Правильна організація таких платежів є ключовим елементом нормального обігу коштів, підвищення ефективності виробництва та зміцнення фінансово-економічної незалежності підприємства [16]. Це також сприяє покращенню контролю над фінансовими потоками та оптимізації фінансових операцій.

Організація безготівкових платежів у сучасному бізнесі передбачає використання різних форм інструментів, кожен з яких має свої переваги та обмеження. Кожен із них відрізняється своєю унікальністю та характером застосування, забезпечуючи певні переваги та визначаючи свої особливості у процесі фінансових операцій. Вивчення цих форм розрахунків дозволяє краще розуміти їх ефективність та застосування у реальному бізнесі. Розглянемо переваги та недоліки кожного виду безготівкових документів в табл. 1.4.

Таблиця 1.4

Характеристики безготівкових операцій

Вид безготівкового документа	Переваги	Недоліки
1	2	3
Платіжне доручення	• Універсальне застосування для різних видів платежів. • Проста та швидка схема робочого процесу.	• Для платника: Ризик у випадку авансової оплати товарів, брак повної гарантії щодо доставки вчасно та відповідної якості продукції, послуг чи робіт. • Для одержувача: Можлива затримка в обробці через недостаток коштів на поточному рахунку платника, що може вплинути на оперативність операцій.

Продовження таблиці 1.4

1	2	3
Платіжна вимога-доручення	• Використовується для точних платежів, забезпечуючи гарантію одержання коштів. • Забезпечує високий рівень контролю за платежами між сторонами	• Обмежений універсальним застосуванням для різних видів платежів. • Вимагає більше часу для обробки в порівнянні з іншими формами розрахунків
Акредитив	• Надійний метод оплати, де банк гарантує виконання оплати однієї стороною за умови виконання умов договору. • Створює високий рівень взаємодії та довіри між сторонами у великих міжнародних операціях	• Складний процес укладення, що може займати багато часу. • Вимагає додаткових фінансових витрат через комісії та витрати на відкриття акредитиву
Розрахунковий чек	• Універсальний для різних видів платежів та простий у використанні. • Забезпечує контроль за часом оплати, оскільки чек має обмежений термін дії	• Ризик обману через можливість підробки чеків. • Вимагає фізичної присутності для отримання оплати, що може бути не зручним у великих операціях
Платіжна вимога	• Використовується для точних платежів, забезпечуючи високий рівень гарантії одержання коштів. • Можливість виставлення платіжної вимоги через банк для створення більш впевнених умов угоди	• Обмежений застосуванням лише у випадку, коли існує взаємодія через банк. • Потребує додаткових операцій через банківську систему
Інкасове доручення	• Можливість забезпечення впевненості у сплаті через пряме списання з рахунку платника. • Забезпечує контроль за виконанням оплати безпосередньо через банк	• Сповільнює процес оплати через можливість затримок у роботі банків. • Вимагає певної взаємодії між платником та банком для проведення операції
Банківські платіжні картки	• Зручність у використанні, швидкість та глобальна доступність.	• Ризик крадіжки інформації та можливість шахрайства при використанні

Таким чином, кожен вид безготівкових документів має свої переваги та недоліки, які варто враховувати при виборі способу оплати.

Платіжне доручення вирізняється своєю універсальністю та швидкістю, але водночас не забезпечує повної гарантії отримання товарів або послуг у випадку авансової оплати, та може виникати затримка у виплаті через брак

коштів на рахунку. Платіжна вимога-доручення проста у використанні, але не гарантує своєчасну оплату у випадку невідповідності умов договору.

Акредитив надає безпеку обом сторонам угоди, але водночас може виявитися складним та тривалим у процесі оформлення. Розрахунковий чек є простим та універсальним засобом розрахунків, але існує ризик втрати чека або його крадіжки. Платіжна вимога гарантує одержання плати, але потребує додаткової уваги та контролю при оформленні.

Інкасове доручення забезпечує безпеку оплати у процесі доставки, але може виникнути ризик повернення коштів через недоліки чи несвоєчасність у виконанні угоди. Банківські платіжні картки є зручними у використанні, швидкими та глобально доступними, але можуть бути вразливими до крадіжки інформації та шахрайства при використанні.

Тож, обираючи метод безготівкового розрахунку, важливо ураховувати конкретні умови та потреби, оскільки кожен вид має свої переваги та недоліки, які можуть впливати на ефективність операцій та безпеку фінансових транзакцій. Важливо збалансувати спрощення процесу розрахунків та забезпечення безпеки у кожному конкретному випадку використання.

Однією із новітніх форм безготівкових розрахунків є електронні гроші.

Визначення поняття електронних грошей надає Закон про платіжні послуги [23] у статті 1: електронні гроші це одиниці вартості, що зберігаються в електронному вигляді й вони випущені одним емітентом з метою виконання платіжних операцій, які приймаються іншими особами аніж емітент цих грошей, і вони є грошовим зобов'язанням емітенту електронних грошей.

Електронні гроші відзначаються чималою кількістю переваг порівняно з готівкою та іншими формами безготівкових розрахунків. Їх головні переваги – це швидкість операцій, доступність, відносно низькі витрати на проведення трансакцій і можливість зберігання коштів у цифровому форматі, що надає портативність та певний рівень анонімності та конфіденційності.

Це засіб, який має потенціал принести значні економічні переваги для всіх учасників економіки України. Однак, на сьогоднішній день в Україні система

електронних грошей залишається не до кінця опрацьованою та вдосконаленою. Існують певні виклики та обмеження, які гальмують їх широке використання, такі як нестабільність регулювання та недостатня інфраструктура. Таким чином, ще потрібні певні зусилля для подальшого розвитку цієї форми безготівкових розрахунків в країні.

Електронні гроші – це цифрові записи, які функціонують як платіжний інструмент, дозволяючи обмінювати їх на товари та послуги. Вони поділяються на мережеві, що зберігаються на серверах платіжних систем, та карткові, що зберігаються на платіжних картках.

Використання електронних грошей має багато переваг за багатьма параметрами:

– Легкість доступу (будь-хто може безкоштовно створити власний електронний рахунок);

– Простота користування (не потрібні спеціальні знання або навички для відкриття рахунку та його використання);

– Мобільність (користувач може здійснювати операції в будь-якому місці);

– Швидкість (переказ коштів відбувається миттєво);

– Безпека (інформація передається зашифрованим протоколом, забезпечуючи конфіденційність та безпеку).

Мережеві електронні гроші базуються на апаратній або цифровій основі і передаються через телекомунікаційні мережі. До найбільш відомих систем мережевих грошей належать DigiCash, CyberCash, First Virtual, PayCash і WebMoney. Ці системи використовують передоплату, щоб надавати фінансові послуги, що створює певні особливості їхньої роботи.

Ціла низка небанківських надавачів платіжних послуг включає різноманітні установи та організації, що не належать до банківської сфери. Це, зокрема, платіжні установи, включаючи невеликі платіжні установи, філії іноземних платіжних установ, установи електронних грошей, а також фінансові установи, які мають дозвіл на надання платіжних послуг. До цього переліку також входять оператори поштового зв'язку, надавачі не фінансових платіжних

послуг, а також фінансові установи, які мають право надавати платіжні послуги, отримавши відповідні ліцензії згідно із Законом №1591.

Однією з ключових особливостей електронних грошей є їхній віртуальний характер, що визначається у вигляді віртуальних зобов'язань. Також важливо відзначити розширене коло суб'єктів-емітентів, до яких відносяться як банки, так і небанківські установи. Це відрізняє електронні гроші від традиційних грошових одиниць, які випускає виключно Національний банк України.

У контексті цього, фінансові організації з ліцензіями НБУ можуть випускати електронні гроші. Це означає, що будь-яка компанія може відкрити рахунок в цих фінансових установах та проводити операції з електронними грошима, приймаючи їх у якості платежів або здійснюючи платежі з їх використанням.

Поняття "цифрові гроші" також можна зустріти, але воно більше відноситься до електронної форми грошової одиниці України, що емітується НБУ.

Електронні гроші та криптовалюта є різними сутностями, і вони мають відмінні технологічні процеси щодо їхнього випуску. Українське законодавство ще не встановило чітке визначення криптовалюти. Закон України "Про віртуальні активи", прийнятий у березні минулого року, містить визначення віртуальних активів, але не розглядає криптовалюту окремо. Це створює певні невизначеності в їхньому регулюванні.

Важливо розрізняти електронні гроші від криптовалюти за кількома ключовими характеристиками. Криптовалюта, як правило, функціонує децентралізовано, у той час як електронні гроші є централізованою системою, випускається конкретною фінансовою установою, що має ліцензію Національного банку України. Також, електронні гроші мають тенденцію до стабільності у своїй вартості, тоді як криптовалюта відома своєю волатильністю - ціна може раптово змінюватися.

Ще однією ключовою відмінністю є те, що електронні гроші вже легалізовані в Україні, тоді як криптовалюта поки що не має чіткого статусу та очікує на легалізацію.

31 січня 2023 року опубліковано Закон №2888, що регулює використання електронних грошей в Україні. Цей закон вносить важливі зміни до податкового законодавства та ряду інших нормативно-правових актів, роблячи обіг електронних грошей доступним для підприємств, ФОПів, організацій та державних установ. Одне з ключових положень, яке створює перспективи для електронних грошей, - тепер у законодавстві, де згадується банківський рахунок, з'являється паралельна згадка про рахунок в електронних грошах.

Це означає, що податкові органи матимуть право отримувати інформацію про обидва види рахунків – банківські та рахунки в електронних грошах. Крім того, нова норма передбачає, що за рішенням суду податкові органи зможуть отримати інформацію про рух коштів як на банківському рахунку, так і на рахунку в електронних грошах. Таким чином, податкові органи матимуть однаковий доступ до інформації про обидва типи рахунків. Наголошується, що відповідно до статті 69.2 Податкового кодексу України, фінансові установи, що відкривають рахунок в електронних грошах, зобов'язані інформувати податкові органи про такі рахунки.

Будь-яке підприємство чи ФОПи тепер можуть проводити операції в електронних грошах, платити витрати та отримувати платежі у цій формі, що потребує відображення в податковій та бухгалтерській звітності. Податкова та казначейство теж можуть використовувати рахунок у електронних грошах для сплати податків.

У разі заборгованості підприємства з оплати податків або судових втрат, розпочнеться виконавче провадження, під час якого можуть бути арештовані як звичайний банківський рахунок, так і рахунок у електронних грошах.

Серед нових форм безготівкових розрахунків можна відзначити торговий еквайринг, що дозволяє розраховуватися за покупки за допомогою банківської карти. Використовуються для цього спеціальні термінали або касові апарати,

які списують кошти з карткового рахунку. Учасниками операції є продавець, покупець, банк-еквайєр та платіжні системи.

У деяких випадках процесингові компанії виступають посередниками між споживачем і банком, але фактично обробка платежів відбувається через платіжні системи. Багато фінансових установ пропонують цю послугу від свого імені, проте їхньою роботою з платежами зазвичай керують саме платіжні системи.

Україна не виняток: тут з'явилися нові "платіжні картки магазинів", які легко отримати через каси магазинів. Вони призначені для оплати, збірних бонусів та знижок. Наприклад, супермаркет «Сільпо» випускає такі картки у співпраці з банком "Схід", базуючись на Mastercard. Ця практика поширена в розвинених країнах, але для більшості українців ще є новизною.

Карта передоплати має функціонал стандартної банківської картки. За допомогою неї можна оплачувати покупки як в мережі магазинів "Сільпо", так і в інших торгових точках, а також в Інтернеті. Крім цього, вона дозволяє здійснювати переказ грошових коштів та інші операції. Ті, хто користувалися накопичувальними картками "Власний рахунок", можуть обміняти їх на ці банківські картки, зберігаючи бонусний рахунок. Новим клієнтам слід пройти реєстрацію в програмі лояльності, після чого на картку будуть нараховуватися бали за покупки.

Карта миттєвого оформлення, доступна за 2 грн на касі, не має особистої ідентифікації. Ця спрощена процедура оформлення, яка зазвичай використовується для масових клієнтів для економії часу, надає ті ж самі сервіси та опції безпеки, такі як PIN-код та повідомлення. Ця карта дозволяє користуватися Інтернет-банкінгом, однак обмежена за певними параметрами, наприклад, залишок на картці обмежений до 14 тис. грн. і маються обмеження за певними операціями.

Цю картку можна поповнити, як будь-яку звичайну платіжну картку від будь-якого банку. Тобто, через термінал чи грошовий переказ. Також можна

поповнити картку готівкою через касу магазину «Сільпо». Основні переваги цієї платіжної картки:

– Бонуси: При кожній покупці за допомогою цієї карти нараховується удвічі більше балів «Власного Рахунку», ніж на звичайну накопичувальну картку Сільпо.

– Зручність: Отримати, активувати та поповнити картку можна без візиту до банку, просто на касі супермаркету.

Представники фінансового ринку України висували ідеї про розширення можливостей платіжного ринку. Це означає, що будь-яка організація - магазин, компанія, торговельне підприємство, урядові та фінансові установи, корпоративні інститути і т.д. – може випускати платіжні картки. Збільшення безготівкових платежів – результат такого розширення можливостей.

Для споживача безпека безготівкових розрахунків є ключовим аспектом. У сфері електронної комерції шахрайство може приймати різні форми, починаючи від фішингових сайтів, де користувач може залишити дані своєї карти, і закінчуючи фальшивими онлайн-платформами для продажу. Останнім часом кіберполіцією було розкрито одинадцять несправжніх онлайн-магазинів, де нічого насправді не продавалося.

Ці фальшиві магазини були зорієнтовані на продаж побутової техніки, мобільних телефонів та аксесуарів через Інтернет. Сайти містили каталоги “товарів” та контактні номери “продавців”. Клієнти, які зверталися за допомогою телефонів, потрапляли до колл-центрів, де обговорювали деталі “купівлі”, “доставки” та оплати (перерахування грошей на рахунки шахраїв). Зловмисники відкрили понад 20 рахунків у п’яти банках України. Ці номери рахунків злочинці використовували для отримання оплати від покупців “товарів”. Ця шахрайська схема призвела до втрат українців на суму більше мільйона гривень.

Таким чином, класифікація безготівкових розрахунків включає в себе різноманітні форми та методи, що застосовуються для проведення безготівкових трансакцій у фінансовій сфері. Серед основних видів безготівкових платежів можна виділити платіжні доручення, чеки, акредитиви,

векселі, платіжні вимоги, доручення (включаючи інкасові доручення) та банківські платіжні картки.

Однак, останні роки показують появу новітніх форм безготівкових розрахунків, включаючи електронні та мобільні платіжні системи, використання криптовалют, а також розвиток нових технологій для безпечних онлайн-трансакцій. Це відкриває широкий спектр можливостей у фінансовій сфері та сприяє зручності, швидкості та безпеці використання фінансових сервісів.

У контексті розвитку безготівкових розрахунків, важливо враховувати їхню спрощену та доступну природу для споживачів. Широкий спектр можливостей у цьому напрямку дозволяє покращувати процеси оплати, забезпечуючи зручність та ефективність у фінансових операціях як для користувачів, так і для підприємств.

1.3. Нормативно-правове регулювання безготівкових розрахунків

Сучасний фінансовий світ не уявляється без безготівкових розрахунків, що стали основним інструментом фінансових трансакцій у бізнесі та повсякденному житті. Електронні перекази, кредитні та дебетові картки, цифрові платіжні системи – усі ці механізми відображають сучасний облік грошових потоків. Однак, цей динамічний розвиток вимагає чіткого правового регулювання, що б забезпечило ефективну, безпечну та стабільну систему безготівкових платежів.

Загальні принципи та норми, що визначають безготівкові розрахунки, встановлюються системою законодавчих актів. Це охоплює закони, кодекси, постанови центральних банків, інструкції та інші правові документи, які регламентують виконання платіжних операцій у безготівковій формі. Це важлива складова, оскільки правильне виконання платіжних зобов'язань та безпека фінансових операцій вимагають чіткого і чесного використання цих інструментів.

Встановлення стандартів та визначення порядку проведення безготівкових розрахунків забезпечує не тільки правову прозорість, а й стійкість фінансової системи. Це також стимулює розвиток новітніх технологій в цій сфері та сприяє підвищенню ефективності платіжних процесів. Такий нормативно-правовий фундамент надає довіру учасникам ринку та споживачам, створюючи надійну базу для функціонування сучасних фінансових механізмів безготівкових розрахунків.

Нормативно-правові акти входять у чотирирівневу систему регулювання безготівкових розрахунків представлені у таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

Рівні нормативно-правових актів, що здійснюють регулювання бухгалтерського обліку та аудиту в Україні

Рівень	Правовий статус	Нормативні акти
I рівень	Носять законодавчий характер, містять правове обґрунтування обов'язковості ведення бухгалтерського обліку всіма економічними суб'єктами, визначають основні вимоги щодо його постановки, правила та принципи ведення обліку, створює правовий механізм регулювання бухгалтерського обліку, встановлює об'єкти бухгалтерського обліку, стандарти, плани рахунків, бухгалтерську звітність	Конституція України, Кодекси (Податковий, Цивільний, Господарський, тощо), закони, укази Президента, Постанови Кабінету Міністрів
II рівень	Формування бухгалтерського обліку та звітності, встановлення принципів та базових правил ведення бухгалтерського обліку об'єктів бухгалтерського спостереження, регламентування порядку бухгалтерського обліку та надання звітності, використання бухгалтерських прийомів без розкриття конкретного механізму застосування їх до певного виду діяльності	Положення (Стандарти)з бухгалтерського обліку (П(С)БО)
III рівень	Підготовляються та затверджуються вони державними органами, міністерствами, іншими органами виконавчої влади, професійним об'єднанням бухгалтерів на основі та в розвиток документів першого та другого рівнів	Інші нормативні документи Накази, методичні вказівки, інструкції, положення тощо
IV рівень	Їх зміст та статус, принципи побудови та взаємодії між собою, а також порядок підготовки та затвердження визначаються керівником організації	Затверджені керівником організації у межах прийнятої облікової політики документи

Стисла характеристика основних законодавчих актів, що регулюють порядок відкриття, використання і закриття рахунків клієнтів у банківських установах, наведена у Додатку Б.

Основними нормативно-правовими актами, що регулюють облік та аудит безготівкових розрахунків в Україні, є ряд законів та кодексів, включаючи "Про Національний банк України", "Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні", "Про аудит фінансової звітності та аудиторську дільність", а також Податковий, Господарський, Цивільний кодекси, Постанови НБУ та Інструкції. Ці акти формують основу для правил та процедур обліку та аудиту в цій сфері.

Інструкція про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті, ухвалена Національним банком України (Постанова № 22 від 21.01.2004, зареєстрована в Міністерстві юстиції України під № 377), є ключовим документом, що визначає процедури та правила безготівкових розрахунків. Вона враховує вимоги законів про банківську діяльність, платіжні системи, цивільний та господарський кодекси та інші нормативні акти Національного банку України.

Ця Інструкція детально розкриває поняття безготівкових розрахунків у національній валюті. Це охоплює перекази з рахунків платників на рахунки одержувачів, а також банківські перекази, проведені від імені юридичних та фізичних осіб. Основу для цих розрахунків складають розрахункові документи, що можуть бути у паперовій формі або представлені в електронному вигляді.

Банк виконує різноманітні операції, такі як оплата зобов'язань, витрат, видача коштів на господарські потреби та виплату заробітної плати з рахунку підприємства в безготівковому режимі. Ці операції проводяться на підставі письмових вказівок власника рахунку, таких як касові чеки, оголошення про внесення готівки, платіжні доручення, або за їх згодою (платіжні вимоги, постачальники та постачальники).

Інструкція визначає загальні правила та форми безготівкових розрахунків у валюті України на території країни, встановлюючи стандарти для юридичних та фізичних осіб, а також банків. Ці вимоги є обов'язковими для всіх учасників

безготівкових розрахунків, включаючи інкасаторів, які здійснюють примусове списання коштів.

Порядок використання різних платіжних інструментів, зокрема меморіального ордера, платіжного доручення, платіжної вимоги та інших, встановлюється Інструкцією, що передбачає використання паперових та електронних форм для цих документів.

Нормативно-правові акти Національного банку визначають порядок реєстрації, приймання та обробки електронних розрахункових документів та розрахункових операцій.

Клієнти банку самостійно обирають платіжні інструменти (окрім меморіального ордера) для платежів, вказуючи їх при укладанні договорів. Інструкція визначає форми розрахункових документів, їх заповнення, строки прийняття банками та процедури операцій. Відповідно до Цивільного кодексу України, банки не можуть контролювати використання коштів клієнта або встановлювати обмеження для його розпорядження коштами без належного підстави.

Банки можуть призупинити або арештувати кошти на рахунках клієнта лише за рішенням державного виконавця на підставі судового рішення. Арешт на кошти здійснюється на тому самому рахунку, де він був накладений, і ці кошти не можуть бути використані до прийняття рішення щодо їх звільнення.

У разі отримання платіжної вимоги про примусове списання коштів за іншим документом, ніж той, на який був наложений арешт, банк повертає такі кошти без виконання оплати.

Статтею 1072 Цивільного кодексу України в Інструкцію (п. 2.22) включено правила видачі банками розрахункових документів, що видаються на підставі судових рішень і служать основою для списання коштів у процесі розрахунків. Ці документи передаються до банку[53].

У Інструкції звертають увагу на відповідальність банків за дотримання законодавства, зокрема щодо перерахування страхових внесків платників

податків до відповідних державних фондів одночасно з виплатою заробітної плати цим платникам податків.

Згідно з Цивільним кодексом України (глава 8 “Розрахунки за акредитивами”), Інструкція встановлює відповідальність виконуючого банку у разі непідтвердженої виплати коштів за акредитивом та порушення умов акредитиву. Банк, що виконує акредитив, не має зобов’язань перед отримувачем після анулювання акредитиву, і безвідкличний акредитив, підтверджений виконуючим банком, не підлягає зміні або відкликанню без згоди виконуючого банку.

Розділ 11 Інструкції стосується використання клієнтами таких систем дистанційного обслуговування, як “клієнт-банк”, “клієнт-Інтернет-банк” та “телефонний банкінг”. В цій частині описано процедури здійснення розрахунків через ці системи, обов’язкові реквізити документів та інші процеси.

Крім операцій за рахунками клієнтів, ці системи можуть забезпечувати інформаційні послуги на підставі дистанційних розпоряджень клієнтів, згідно з договорами між банками та клієнтами.

Положення Національного банку України, затверджене постановою від 16 грудня 2002 року, № 508, визначає загальні правила проведення операцій з векселями в національній валюті на території України.

Це положення установлює правила оформлення та здійснення операцій з векселями та переказними векселями в документарній формі на бланках з відповідним захистом. Векселі можуть використовуватись тільки для безготівкових розрахунків. Банки не мають права використовувати векселі для збільшення свого статутного капіталу.

Статтею 341 Господарського Кодексу України встановлено, що безготівкові розрахунки відбуваються через банки, перераховуючи кошти з рахунку платника на рахунок отримувача або здійснюючи залік взаємних зобов'язань і грошових вимог [9].

Важливий зв’язок між готівковими та безготівковими розрахунками. Гроші від продажу потрапляють до каси підприємства, а потім - до банку на рахунок.

Організації, що отримують безготівкові кошти за свою продукцію, повинні отримувати готівку для поточних витрат, які включають виплату заробітної плати, побутові витрати та аванси. У сфері комунальних послуг та торгівлі оплата часто здійснюється готівкою.

Згідно зі статтею 40 Закону "Про Національний банк України", цей банк встановлює правила та стандарти розрахунків для банків і інших суб'єктів в Україні з використанням як паперових, так і електронних документів, а також готівки, та координує організацію цих розрахунків [21].

Починаючи з 13 січня 2020 року, банки приймають платежі лише за новою системою IBAN та виключно за новими формами платіжних доручень, затвердженими постановою Національного банку України № 142 від 29.11.2019 року. Ця постанова вносить зміни до Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні, затвердженої постановою НБУ від 21.01.2004 року № 22 [40].

Отже, ключовими нормативними актами, які регулюють облік та аудит безготівкових розрахунків в Україні, є закони про Національний банк України, бухгалтерський облік та фінансову звітність, аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність, а також кодекси: Податковий, Господарський, Цивільний, інструкції і постанови НБУ [9, 35, 53]

Національне законодавство відображає взаємодію банків та суб'єктів господарювання в контексті традиційних форм безготівкових розрахунків. Проте, з урахуванням швидкого розвитку науково-технічного прогресу, особливо в інформаційних технологіях, електронні гроші стають більш популярними. Це породжує потребу в нормативному регулюванні їх використання.

Це питання довгий час залишалося поза рамками регулювання держави. Відповідно, лише у 2008 році було затверджено Положення Національного банку України про електронні гроші №178 від 25 червня 2008 року. Проте цей документ у 2010 році був переглянутий з метою вдосконалення нормативно-правового регулювання випуску, обігу та моніторингу електронних грошей в

Україні. Він встановлює вимоги до емітентів, суб'єктів обігу та погашення електронних грошей, а також до систем, що працюють з ними.

Положення про електронні гроші укладається з урахуванням Директиви Європейського Парламенту та Ради Європи 2009/110/ЄС від 16 вересня 2009 року, яка стосується діяльності емітентів електронних грошей та контролю за нею. Натомість, дія даного Положення не розповсюджується на осіб, які здійснюють випуск та обслуговування наперед оплачених документів, відомих як грошові документи у бухгалтерській термінології. Одночасно, відображені в Положенні чіткі обов'язки суб'єктів, випуску, обігу та погашення електронними грошима (табл. 1.5).

Таблиця 1.5

Суб'єкти емісії й обігу електронних грошей та їх обов'язки

Суб'єкти	Обов'язки
Особа, яка має намір створити систему електронних грошей та здійснювати випуск електронних грошей	Обов'язкове узгодження з НБУ правил системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей
Платіжна організація платіжної системи, створеної резидентом, члени/учасники якої мають намір здійснювати випуск електронних грошей	Обов'язкове узгодження з НБУ правил системи електронних грошей до здійснення випуску електронних грошей
Банк, який є членом/учасником міжнародної платіжної системи та має намір здійснювати випуск електронних грошей та/або інші операції з електронними грошима на території України з використанням цієї міжнародної платіжної системи	Обов'язкове узгодження з НБУ правил здійснення операцій з електронними грошима до здійснення таких операцій.

Джерело: [8, с.259]

Таким чином, в контексті емісії та обігу електронних грошей, Положення Національного банку України чітко визначає обов'язки суб'єктів, які мають намір здійснювати випуск та використання цих грошових інструментів. Особа, яка планує створити систему електронних грошей, платіжна організація платіжної системи, а також банк, учасник міжнародної платіжної системи, повинні перед впровадженням будь-яких операцій з електронними грошима згідно Положення узгодити правила використання цих систем з Національним банком України. Це включає узгодження правил випуску, обігу та інших

операцій, спрямованих на використання електронних грошей, що підтримує відповідність функціонування таких систем в рамках встановлених НБУ вимог.

Одним із ключових аспектів споживчих прав є можливість обирати товари та послуги вільно і здійснювати безготівкові розрахунки у відповідності з чинним законодавством України (див. статтю 17 Закону "Про захист прав споживачів"). Відмова продавця у проведенні безготівкового розрахунку під час купівлі товарів або отримання послуг свідчить про обмеження прав споживача та може розглядатися як порушення законодавства. Відповідно до статей 23 Закону "Про захист прав споживачів" та 155 Кодексу про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за такі дії.

Проте, за постановою Кабінету Міністрів України від 29 липня 2022 року № 894, торговцям встановлено вимоги забезпечення можливості безготівкових розрахунків. Зокрема:

- З 1 січня 2024 року – для підприємств у населених пунктах з чисельністю населення від 5 до 25 тисяч осіб;
- З 1 січня 2025 року – для підприємств у населених пунктах з чисельністю менше 5 тисяч осіб;
- З 1 січня 2026 року – для фізичних осіб - підприємців першої групи єдиного податку, торговців, які використовують торгові автомати, та осіб, що продають власноручно вирощену чи відгодовану продукцію.

Важливо зауважити, що торговці, які здійснюють господарську діяльність на територіях, де проводяться воєнні дії або де має місце тимчасова окупація, протягом трьох місяців після припинення таких дій можуть бути звільнені від здійснення безготівкових розрахунків (у тому числі електронних) на таких територіях [25].

Чуприна Л.В., Лелюк О.С. [55, с. 465] наголошують, що безготівкові форми розрахунків мають низку значних проблем, які потребують вирішення. Насамперед ними є недосконала нормативно-правова база, недостатній рівень розвитку інфраструктури, висока собівартість операцій. Оскільки безготівковий обіг досить вигідно застосовувати в державних цілях, то такі його недоліки

необхідно усунути якнайшвидше, адже саме використання готівки в багатьох галузях економіки є сприяючим фактором подальшого поширення тінізації економіки, що є негативним проявом. Крім того, НБУ має подбати про те, щоби використання безготівкових форм розрахунків було фінансово вигідним для населення та установ, які займаються продажом товарів та наданням послуг.

Костюнік О.В., Побережна В.В. [29, с.54] зазначають, що існуючі проблеми подальшим розвитком організації безготівкових грошових коштів на підприємствах України потребують вирішення, для цього потрібно внести коригування до існуючих нормативних документів та законів, виправити всі суперечності та неточності, щоб закони і нормативні документи не протирічили одне одному. Проте дослідники не зазначають, які саме суперечності та неточності існують в діючому законодавстві.

Таким чином, на основі проведеного дослідження визначимо основні проблеми, пов'язані з нормативним регулюванням безготівкових розрахунків:

1. Недоліки законодавства: Відсутність чітких, прозорих та узгоджених нормативних актів, які регулюють безготівкові розрахунки, може призводити до суперечностей та неоднозначностей.

2. Недостатня стимуляція: Відсутність податкових чи фінансових переваг для підприємств, які використовують безготівкові розрахунки, може зменшувати мотивацію підприємців переходити на цю форму розрахунків.

3. Адміністративний тиск: Вимоги до складання та документування первинних документів для безготівкових операцій можуть створювати додаткове адміністративне навантаження для підприємств.

4. Фінансова нестабільність: Недостатня довіра до фінансової системи або нестабільність банківської системи можуть гальмувати прийняття безготівкових рішень у підприємств.

5. Обмеження валютних операцій: Для підприємств із закордонними трансакціями можуть існувати обмеження та перешкоди у проведенні валютних безготівкових операцій.

Ці проблеми можуть створювати перешкоди для ефективного розвитку безготівкових розрахунків та вимагають відповідних заходів та коригувань у нормативно-правовій сфері.

Швагер О. А. Солдаткіна Д.О. [56] зазначають, що зважаючи на поточну ситуацію, розвиток системи безготівкових розрахунків в Україні вимагає наступних кроків:

1. Модернізація законодавства: Оновлення нормативно-правової бази для вирішення проблем та усунення суперечностей.

2. Зв’язок безготівкових операцій з реальною торгівлею: Забезпечення обов'язкового взаємозв’язку між безготівковим оборотом та реальним товарним оборотом.

3. Ефективний контроль: Реалізація системи контролю за безготівковими операціями та оформленням відповідних документів.

4. Створення Єдиної національної системи банківських карток: За прикладом європейського досвіду, створення єдиної системи, що об'єднує банківські картки, для збільшення безготівкових розрахунків та консолідації фінансових ресурсів в країні.

5. Інновації в безготівкових розрахунках: Постійний пошук нових механізмів для безготівкових розрахунків, спрямованих на подолання кризових явищ і вдосконалення грошових процесів.

Враховуючи наведені кроки для розвитку системи безготівкових розрахунків в Україні, можемо запропонувати додаткові рекомендації:

1. Освіта та інформування: Важливо розвивати освіту та підвищувати інформованість населення щодо переваг безготівкових розрахунків. Це може включати програми освіти для підприємств і споживачів щодо безпеки, зручності та переваг використання безготівкових операцій.

2. Стимулювання використання безготівкових методів: Введення податкових або фінансових стимулів для підприємств та споживачів, які активно використовують безготівкові розрахунки. Це може включати податкові пільги або знижки для таких учасників.

3. Розширення доступності технологій: Забезпечення доступу до необхідних технологій для проведення безготівкових операцій у всіх регіонах країни. Це може включати ініціативи щодо підтримки технологічного розвитку в менш розвинених районах.

4. Підтримка інновацій: Залучення фінансової підтримки та розвитку інновацій в галузі безготівкових розрахунків. Це може включати створення фондів або грантових програм для стартапів та компаній, які працюють у цій сфері.

5. Партнерство з приватним сектором: Співпраця з приватними компаніями та фінансовими установами для сприяння інновацій та впровадження нових технологій у безготівкових операціях.

Ці рекомендації можуть доповнити вже існуючі кроки та сприяти більш швидкому та ефективному розвитку системи безготівкових розрахунків в Україні.

Висновки до 1-го розділу

Зважаючи на аналіз теоретичних аспектів безготівкових розрахунків, можна зробити такі висновки:

1. Безготівкові розрахунки виступають ключовим елементом сучасної економічної системи, сприяючи зручності та безпеці у фінансових трансакціях. Вони не лише сприяють зниженню витрат на обслуговування грошей, а й стимулюють ефективність фінансових операцій у різних сферах господарювання.

Під поняттям безготівкові розрахунки слід розуміти ефективнуа технологію фінансових взаємодій, яка поєднує у собі безпеку та безперервність фінансових операцій, забезпечуючи перехід грошових коштів між учасниками економічного процесу за допомогою цифрових платіжних інструментів та мереж, що сприяє швидкому, точному та економічно вигідному обміну фінансовими активами без використання готівки.

Такий підхід до трактування підкреслює роль технологій, безпеку та ефективність у фінансових операціях, використовуючи цифрові засоби для обміну фінансовими активами. Новизна полягає в акценті на широкому використанні технологій та цифрових інструментів для проведення безготівкових розрахунків, зазначаючи їхню швидкість, точність та економічну вигідність.

2. У сучасних умовах безготівкові розрахунки включають різноманітні форми, що відображають різноманітність та динаміку фінансових технологій. Серед основних форм варто відзначити платіжні доручення, вимоги-доручення, чеки, акредитиви, векселі, платіжні вимоги, доручення та банківські платіжні картки. Ці форми мають свої унікальні особливості та застосовуються у різних сферах економіки, забезпечуючи гнучкість та зручність у фінансових трансакціях.

Значною мірою, сучасні тенденції ведуть до виникнення новаційних форм безготівкових розрахунків. Це може бути розвиток мобільних платіжних систем, використання криптовалют, blockchain-технологій або навіть використання біометричних розпізнавань для автентифікації платежів. Ці інноваційні форми відкривають нові перспективи у безготівкових розрахунках, роблять їх ще більш зручними, швидкими та безпечними.

Разом із збереженням традиційних форм, важливо уважно відстежувати та впроваджувати нові технології, оскільки вони сприяють розвитку фінансової інфраструктури та відкривають нові можливості для безготівкових розрахунків у майбутньому.

3. Згідно з проведеним дослідженням, основні проблеми, пов'язані з нормативним регулюванням безготівкових розрахунків, визначаються наступним чином: відсутність чітких нормативних актів може викликати суперечності та неоднозначності; недостатня стимуляція фінансових переваг для підприємств, які використовують безготівкові розрахунки; адміністративне навантаження через вимоги до документування операцій; нестабільність фінансової системи та обмеження для валютних операцій; обмеження для підприємств з міжнародними трансакціями.

Зазначені проблеми вимагають негайних заходів у нормативно-правовій сфері. Враховуючи вказані кроки для розвитку безготівкових розрахунків в Україні, пропонуються наступні додаткові рекомендації: освітні програми для підприємств і споживачів щодо безпеки та переваг безготівкових операцій; стимули для активного використання безготівкових методів, такі як податкові пільги або знижки; розширення доступності технологій для безготівкових операцій у всіх регіонах країни; фінансова підтримка інновацій в цій сфері; нарешті, співпраця з приватним сектором для впровадження нових технологій у безготівкових операціях. Ці рекомендації мають сприяти більш швидкому та ефективному розвитку системи безготівкових розрахунків в Україні.

РОЗДІЛ 2
СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ БЕЗГОТІВКОВИХ РОЗРАХУНКІВ В УКРАЇНІ

2.1. Актуальний стан системи безготівкових розрахунків та їх реалізація в Україні

Система безготівкових розрахунків в Україні постійно перебуває в центрі уваги у зв'язку зі стрімким розвитком фінансових технологій та відповідними змінами у споживчих звичках. Актуальний стан цієї системи охоплює різноманітні аспекти, від традиційних платіжних інструментів, таких як акредитиви та векселі, до новітніх концепцій, таких як безготівкова економіка. Зростання популярності безготівкових розрахунків стає не лише суттєвим фактором в економіці, але й відображенням тенденцій суспільних перетворень та цифрового прогресу.

Разом із стрімким зростанням електронних платіжних засобів та популярності безготівкових рішень, погляди на природу та функціонування грошей в умовах цифрової економіки переосмислюються. Це відкриває широкі можливості для вдосконалення системи розрахунків, удосконалення безпеки та створення нових форм платіжних відносин, що варто розглянути для досягнення більш сучасних та ефективних фінансових практик.

Концепція безготівкової економіки, або "Cashless economy", втілює мрію про безмежний світ цифрових фінансових можливостей. Це не лише економічна перспектива, але й важлива стратегія для розвитку сучасного суспільства. У цій концепції, основною метою є повне або практично повне відмовлення від готівки та здійснення всіх фінансових операцій електронним шляхом. Cashless economy стимулює електронні платежі, забезпечуючи зручність, швидкість та безпеку у фінансових трансакціях. Ця концепція (рис.2.1) підкреслює необхідність вдосконалення інфраструктури та розробки

нових технологій для сприяння переходу до цілком безготівкового способу життя і функціонування економіки.

Концепція під назвою “Cashless economy” була впроваджена в Україні у 2016 році. Національний банк послідовно розвиває стратегію, спрямовану на зростання частки безготівкових розрахунків у грошовій системі країни. Стратегічний план до 2025 року передбачає плавний перехід України до “Cashless economy” за допомогою сприяння безготівкових витрат, розвитку інфраструктури для безготівкових платежів та зменшення використання готівки, що забезпечить стабільність платіжної інфраструктури.

Для здійснення переходу до безготівкових розрахунків необхідна комплексна програма, що об’єднує Національний банк та інші державні органи. Проект “Cashless economy” дозволяє здійснити це завдання. Національний банк співпрацює з іншими урядовими відомствами, включаючи Міністерство економічного розвитку, для запровадження сприятливого регулювання для безготівкових розрахунків у всіх торгових мережах. Також проводиться співпраця з Міністерством охорони здоров’я для впровадження безготівкової оплати у медичних закладах та з Міністерством культури для встановлення інфраструктури безготівкових платежів у культурних об’єктах та під час культурних заходів.

Зростання безготівкових розрахунків та впровадження концепції Cashless economy в Україні відображає надзвичайно важливий шлях розвитку фінансової сфери. Заходи, вжиті Національним банком та співпраця з профільними органами, банками та міністерствами, створюють сприятливі умови для переходу до безготівкових платежів та модернізації фінансових процесів. Впровадження стандарту ISO 20022, BankID, а також підвищення фінансової грамотності населення - це лише декілька засобів, які сприяють створенню безпечного та зручного фінансового середовища.

Рис.2.1. Втілення концепції Cashless economy

Зміни на законодавчому рівні, направлені на обмеження готівкових розрахунків та впровадження безготівкових форм оплати у різних сферах життя, свідчать про перехід країни до сучасних стандартів у фінансовій сфері. Реалізація таких ініціатив, як E-ticket для безготівкової оплати у транспорті та виплата пенсій у безготівковій формі, свідчать про допомогу держави в упровадженні цієї концепції на практиці. В цілому, ці напрямки відображають суттєвий перехід до безготівкової економіки, роблячи операції більш зручними та безпечними для всіх учасників економічного життя.

Поступове зниження частки готівкового обігу на користь безготівкового має забезпечуватись з урахуванням загального стану економіки шляхом створення економічних стимулів розвитку безготівкових розрахунків (рис.2.2).

Успішне впровадження концепції безготівкових розрахунків у систему гармонійно впливає на всі її складові. Це відбувається через розвиток інфраструктури, такої як розширення мережі POS-терміналів та електронних каналів платежів, що сприяє поширенню безготівкових транзакцій. Зміни в звичках споживачів та мотивація для використання безготівкових розрахунків є

ключовими факторами у цьому процесі, зокрема підвищення рівня обізнаності про безготівкові розрахунки та створення економічних стимулів для їх використання.

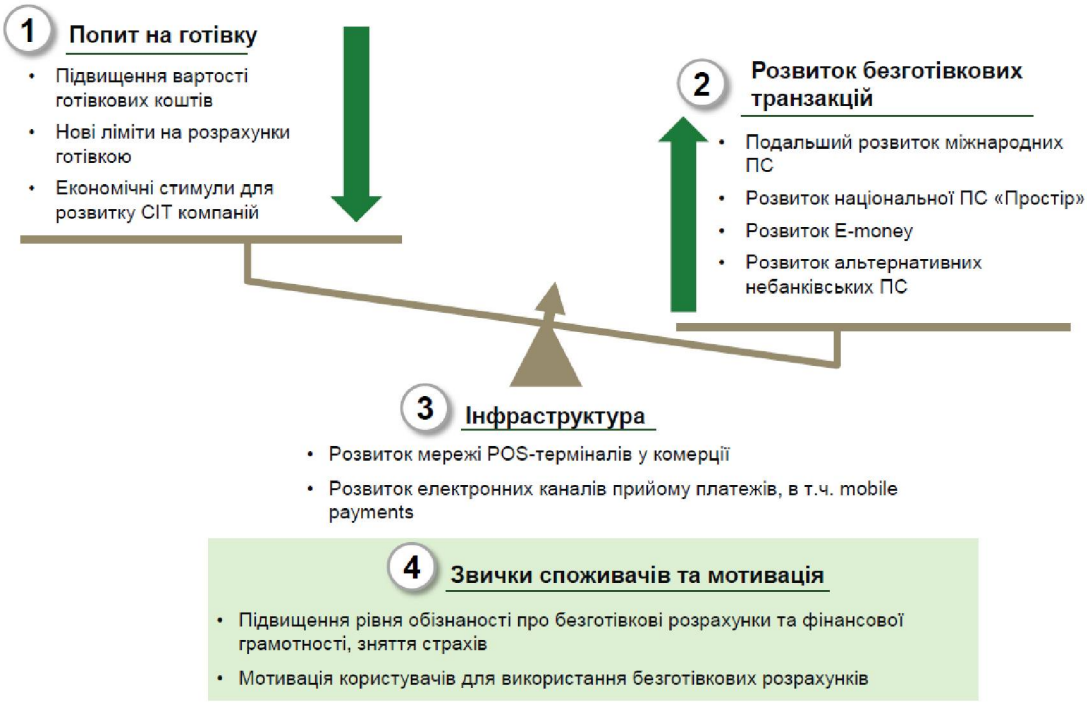

Рис.2.2. Успішна реалізація проекту лежить у гармонійному поєднанні впливу на усі елементи системи

Розвиток безготівкових транзакцій залежить від багатьох аспектів, таких як ефективне зниження використання готівки та створення сприятливих умов для росту безготівкових платежів. Це охоплює сприяння розвитку міжнародних та національних платіжних систем, зокрема розвиток ПС "Простір", E-money та альтернативних небанківських платіжних систем.

Отже, успішна інтеграція концепції безготівкових розрахунків в систему має бути комплексною, враховуючи всі аспекти інфраструктури, звичок споживачів та стимулів для використання безготівкових платежів для забезпечення сталого зростання цього напрямку.

Зважаючи на важливість фінансових інструментів у сучасній економіці, аналіз використання документарних акредитивів у національній та іноземній валютах у 2022 році є ключовим для розуміння динаміки цього фінансового механізму в Україні (рис.2.3).

Рис.2.3. Використання у 2022 році документарних акредитивів в національній та іноземних валютах клієнтами та банками України

У 2022 році українські клієнти та банки використали документарні акредитиви як у національній, так і в іноземній валюті. Усього було надано 454 акредитиви на загальну суму 25 148,4 млн. гривень. З цієї загальної суми, 360 акредитивів на суму 22 634,1 млн. гривень були в національній валюті, тоді як 94 акредитиви становили 2 563,7 млн. гривень у іноземній валюті.

Щодо отриманих акредитивів, вони склали усього 358 одиниць на суму 8 680,7 млн. гривень. З них, 264 акредитиви на суму 6 117,0 млн. гривень були у гривневому еквіваленті, а 94 акредитиви становили 2 563,7 млн. гривень у іноземній валюті. Ці цифри вказують на активне використання акредитивів як у національній, так і в іноземній валюті, підкреслюючи значущість цього фінансового інструменту на ринку.

Відповідно до результатів операцій за акредитивами у 2022 році, можна виділити кілька ключових тенденцій. Банки з національною валютою отримали 94 акредитиви на суму 2,56 мільярда гривень. Операції з державною часткою відіграли невелику роль в загальній сумі, склавши лише 4,41% за вагою до загальної кількості. Натомість, акредитиви з приватним капіталом відіграли ключову роль, становлячи 18,62% за вагою.

Таблиця 2.1

Операції за наданими акредитивами (групи)2022 рік, питома вага

Групи	сума, млрд грн	питома вага до загального об`ємунаданих акредит	Кіль-сть, штук	питома вага до загальної кількості надан.акредит
Національна валюта 2022				
Надано банками	94 акредитивина суму 2,51 (млрд.грн)			
з державною часткою	1,88	7,49%	23	5,07%
іноземних банківських груп	0,17	0,69%	13	2,86%
з приватним капіталом	0,46	1,82%	58	12,78%
Іноземна валюта (еквівалент) 2022				
Надано банками	360 акредитивівна суму 22,63 (млрд.грн)			
з державною часткою	13,62	54,18%	103	22,68%
іноземних банківських груп	8,67	34,46%	219	48,24%
з приватним капіталом	0,34	1,36%	38	8,37%

У сфері операцій у іноземній валюті було видно більший вплив державного сектору. Отримано 264 акредитиви на суму 6,12 мільярда гривень, причому операції з державною часткою склали 50,42% від загальної суми. За вагою до загальної кількості операцій, акредитиви з приватним капіталом та іноземних банківських груп відіграли меншу роль, складаючи відповідно 11,13% та 8,91%.

Таблиця 2.2

Операції за отриманими акредитивами (групи)2022 рік питома вага

Групи	сума, млрд грн	питома вага до загального об`ємунаданих акредит	Кіль-сть, штук	питома вага до загальної кількості надан.акредит
1	2	3	4	5
Національна валюта 2022				
Отримано банками	94 акредитивина суму 2,56 (млрд.грн)			
з державною часткою	0,38	4,41%	21	5,87%
іноземних банківських груп	0,56	6,51%	30	8,38%
з приватним капіталом	1,62	18,62%	43	12,01%

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5
Іноземна валюта (еквівалент) 2022				
Надано банками	264 акредитивівна суму 6,12 (млрд.грн)			
з державною часткою	4,38	50,42%	117	32,68%
іноземних банківських груп	0,77	8,91%	75	20,95%
з приватним капіталом	0,97	11,13%	72	20,11%

Зважаючи на результати операцій з акредитивами у 2022 році, можна визначити кілька ключових тенденцій. Основними учасниками цього процесу були банки з національною валютою, які отримали 94 акредитиви на загальну суму 2,56 мільярда гривень. З них, операції з державною часткою склали 4,41% за вагою до загальної кількості, в той час як акредитиви з приватним капіталом відіграли найбільшу роль, складаючи 18,62% за вагою.

У той же час, операції у іноземній валюті виявилися більш значущими, з 264 акредитивами на суму 6,12 мільярда гривень. Операції з державною часткою склали 50,42% від загальної суми, в той час як акредитиви з приватним капіталом і від іноземних банківських груп складали відповідно 11,13% та 8,91%. Ці показники вказують на значний рівень впливу державного сектору у здійсненні таких операцій у відповідному році.

Отже, цифрові розрахунки за акредитивами у 2022 році показали домінуючу роль приватного сектору в операціях з національною валютою, тоді як державний сектор відіграв ключову роль у операціях у іноземній валюті. Такі тенденції відображають різноманітність учасників і показують особливості їхнього впливу на безготівковий ринок.

У період з 2020 по 2022 рік спостерігається зменшення як кількості векселів, так і суми операцій з авалювання або врахування векселів. У 2020 році було зареєстровано 5053 векселів на загальну суму 13,673 млрд гривень, в 2021 це число зросло до 5877 векселів на суму 14,783 млрд гривень, але у 2022 вже було зафіксовано лише 3232 векселі на суму 11,365 млрд гривень.

Рис.2.4. Операції банків з векселями

Причини цього зниження можуть бути різноманітними. Серед них може бути збільшення використання інших фінансових інструментів, таких як електронні платежі або кредитні операції, які стають більш зручними та швидкими у використанні. Також, це може бути пов'язано зі змінами в ринкових умовах, що впливають на стратегії фінансового планування та управління ризиками у бізнесі. Останнім часом деякі компанії також можуть більше віддалятися від векселів через високу складність та обмеженість використання цього фінансового інструменту.

В 2021 році спостерігалося значне число векселів, що гарантували оплату авальованих сум для забезпечення платежів до бюджету - 1418 векселів на суму 4306 мільйонів гривень. Одночасно, товарні (комерційні) векселі складали 3932 штук на загальну суму 10026 мільйонів гривень.

У 2022 році векселі для забезпечення платежів до бюджету зросли як за кількістю, так і за сумою - 2610 векселів на суму 8269 мільйонів гривень. Проте, товарні (комерційні) векселі в цьому періоді складали меншу кількість - 544 векселя на суму 2369 мільйонів гривень.

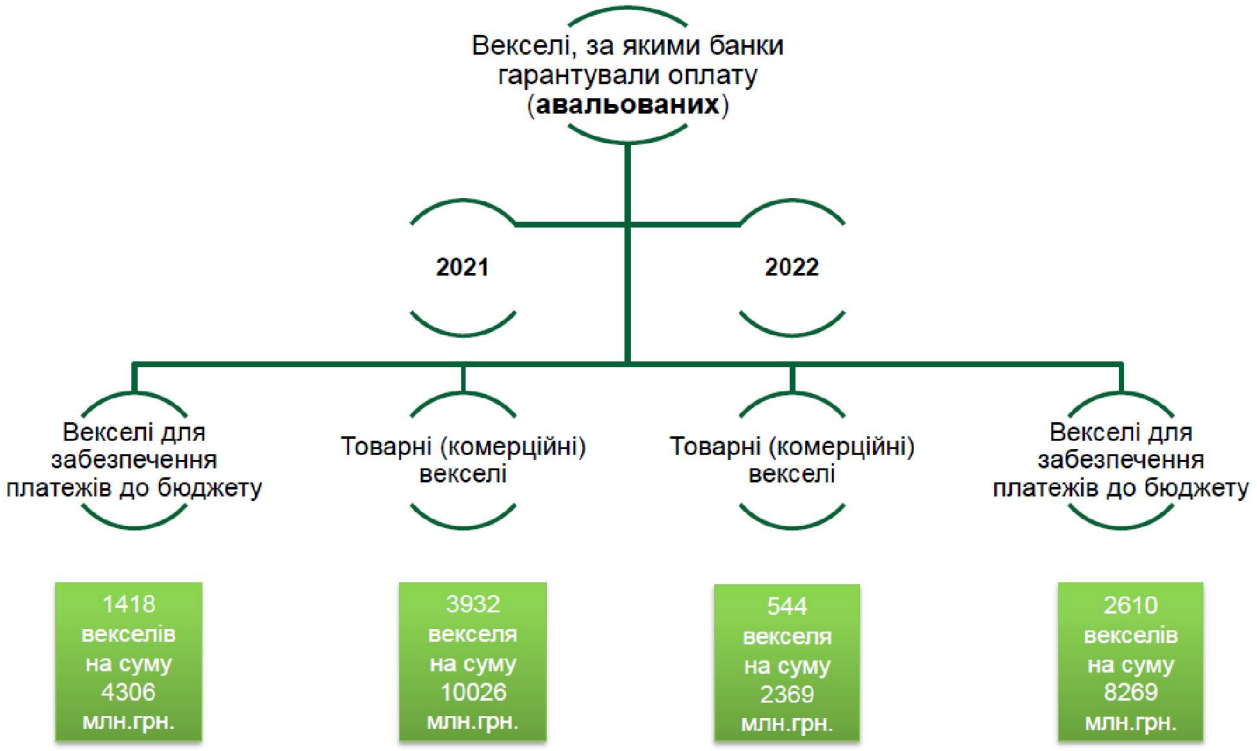

Рис. 2.5. Операції банків з векселями

Це свідчить про зміни в обсязі та характері використання векселів як інструментів фінансових операцій у сфері платежів до бюджету та у товарних операціях. Ця динаміка може бути відображенням змін у фінансових стратегіях компаній, зміни у правових регуляціях, а також загальних ринкових тенденціях.

Отже, за останні роки спостерігається зниження використання векселів та акредитивів у фінансових трансакціях. Ця тенденція є відображенням різноманітних змін у сучасному фінансовому світі та може бути зумовлена кількома чинниками. Одним з головних може бути стрімкий розвиток електронних засобів розрахунків та їх широке використання, таких як платіжні карти та електронні гроші.

Значне зменшення використання векселів та акредитивів може пояснюватися необхідністю забезпечення більшої швидкості та ефективності у фінансових операціях. Електронні засоби розрахунків дозволяють проводити трансакції у реальному часі та у будь-якій точці світу, уникнувши складнощів, пов’язаних із затримками, пов’язаними зі звичайними фізичними документами.

Це свідчить про актуальність безготівкових розрахунків та посилення їхньої популярності серед користувачів. Відмова від традиційних засобів оплати на користь більш сучасних електронних форм розрахунків може бути пов’язана з бажанням клієнтів отримати швидкі та зручні способи проведення фінансових операцій у своєму повсякденному житті.

2.2. Сучасний розвиток ринку платіжних карток у цифровій економіці

У сучасному світі перехід до цифрової економіки відбувається на шаленій швидкості, і платіжні картки виявляються в центрі цього перетворення. З розвитком технологій та зростанням інтернет-торгівлі платіжні картки стали ключовим інструментом для здійснення безготівкових операцій у цифровому просторі.

Сьогодні ринок платіжних карток переживає фундаментальні зміни, спонукаючи банки, фінансові установи та технологічні компанії до інновацій. З'являються нові прогресивні технології, що революціонізують способи здійснення платежів та взаємодії клієнтів із фінансовими послугами.

Цифрова економіка прискорює використання безготівкових платіжних методів, а карткові технології стають основою цього переходу. Мобільні додатки, безконтактні технології та розумні картки відкривають нові можливості для споживачів із зручністю та безпекою у здійсненні оплати.

Однак, разом із цими новаціями, постають і виклики, пов'язані з кібербезпекою, конкуренцією на ринку та регулюванням. У цьому контексті, розвиток ринку платіжних карток в цифровій економіці вимагає уважного аналізу та удосконалення, щоб забезпечити стабільність та ефективність фінансової системи у новітніх умовах цифрової трансформації.

Наукові дослідження, присвячені аналізу розвитку платіжних інструментів, зокрема платіжних карток банків, відображають значну увагу, яку приділяють цій темі провідні науковці. Вони активно розглядають актуальні тенденції розвитку цих карток у сучасній економіці та їх вплив на грошовий обіг та економічні процеси.

Дослідження таких видатних науковців, як М. Занді, А. Сінгх, Е. М. Ковалевська, В. Болт, С. Чакраворті та інші, показують, що перехід від фізичної готівки до платіжних карток визначає необхідність розробки ефективної державної політики, що сприяє цьому переходу [61, 67, 76].

Інші роботи фокусуються на психологічних та мотиваційних аспектах користування платіжними картками, а також на їх впливі на витрати споживачів. Дослідження Е. Руннемарк, Дж. Хедман, Х. Сяо, Д. Соман, Х. Стікс та інших вказують на роль цих карток у зміні споживацької поведінки і стимулюванні відмови від готівки [70, 71, 73, 74].

Певний спектр робіт приділяє увагу економічній привабливості карток для споживачів. Автори, такі як С. Шу, О. Шай, Дж. Ставінс, Ф. Хаяші, М. Дж. Бернтал, розглядають вигоди та втрати використання платіжних карток і роль цих карток у підвищенні рівня життя та загального добробуту [60, 63, 72, 75].

Також, окремі роботи розглядають розвиток платіжної інфраструктури та порівнюють техніко-інформаційні інструменти обігу платіжних карток з інноваційними системами, такими як Apple Pay або додатки на основі блокчейну [62, 65, 66].

Кілька важливих досліджень висвітлюють критику різних аспектів використання платіжних карток. Дж. Лауер, наприклад, розглядає питання конфіденційності при здійсненні карткових платежів, вказуючи на значення збору та аналізу даних, які нерозривно пов'язані з історією платіжних карток [68]. Р.М. Хант зазначає загрозу монополізації ринку платіжних карток та визиває до уваги антимонопольних органів [64]. В. М. Лім, В. К. Нг і Дж. Х. Чін підкреслюють небезпеку перевитрат за картками, особливо для молодих споживачів [69].

Незважаючи на ці дослідження, залишаються недостатньо дослідженими проблеми розвитку ринку платіжних карток в умовах цифрової економіки та пов'язані з цим зміни в грошовому обігу. Нові цифрові технології потребують вдосконалення безготівкових розрахунків, але поки що не всі проблеми, які можуть стримувати впровадження карткових платежів, вивчені належним чином.

Цифровізація економіки стала ключовою глобальною тенденцією, перетворюючи її структуру і привносячи кардинальні зміни у всі сфери економічного життя. Ця тенденція призводить до численних переваг, включаючи оптимізацію витрат на просування товарів і послуг, прискорення бізнес-процесів, автоматизацію обробки даних, зниження вартості платежів та неперервний розвиток інновацій.

Цифрові технології стають основою для ефективності національних економік, перетворюючи дані та новітні комунікаційні досягнення у ключовий рушійний механізм економічного прогресу. Цифрові технології, зокрема у сфері фінансових послуг, впливають на рух грошових потоків і формують передові технологічні засади платіжних систем та банківських інструментів.

Сучасні технології електронних транзакцій, банківських карток та інноваційних платіжних інструментів кардинально змінюють банківський сектор, відповідаючи вимогам цифрової економіки та враховуючи потреби ринку у зручності, швидкості та безпеці платежів.

Ринок платіжних карток виступає ключовим елементом, що задовольняє реальні потреби в цифровій епохі, перетворюючи фінансовий сектор в новий вимір. Платіжні картки відіграють важливу роль у цифровому зміщенні економічних відносин, сприяючи обміну даними між фінансовими інститутами.

Історія платіжних карток сягає своїми корінням до 1888 року, коли Едуард Белламі запропонував ідею картки для оплати в магазинах у своїй книзі “Дивлячись назад”. Однак реальне застосування цієї ідеї відбулося десятки років пізніше. Наприклад, American Express випустила перший дорожній чек у 1891 році, що фактично був паперовою карткою для грошових переказів між компаніями. Western Union випустила в 1914 році картку з відображеною сумою кредиту. На той час підприємства використовували картки для підтвердження кредитоспроможності клієнтів.

Прогрес у цій області також відображається у технічних змінах: від металевих карток з відображеними іменем та адресою клієнта в 1928 році до пластикових карток із тисненням в 1950-ті роки. У 1960 році виникла перша

пластикова карта з магнітною смугою, що містила інформацію про банківський рахунок, а з 1975 року у картках була електронна пам’ять, надаючи їм ознаки електронного гаманця.

Останні десятиліття відзначаються стрімким розвитком Інтернету, зростаючою цифровізацією економічних зв’язків та переходом фінансового сектора до віртуальних форм. Цей процес відображається в зміні взаємодії банків з клієнтами, в уведенні інноваційних технологій у платіжні системи. Так з'являються цифрові банки, що нерідко обслуговують клієнтів через мобільні додатки. У такій атмосфері платіжні картки стають основним інструментом для зниження використання готівки, сприяючи зменшенню витрат і підвищенню ефективності економіки.

Україна, хоча має розвинену мережу банків, передові технології електронних платежів, розвинутий мобільний банкінг і безліч терміналів для безконтактної оплати, все ж стикається з високим рівнем використання готівки у порівнянні з іншими розвинутими країнами. Готівка залишається популярним способом проведення різноманітних операцій, конкуруючи з платіжними картками. Грошовий обіг поза банками в Україні складає приблизно 30%, що свідчить про високу активність готівкових операцій у країні.

Сучасна економіка неможлива без швидких та надійних механізмів оплати, які стають основою фінансових трансакцій та відображають стан розвитку фінансової системи. Статистичні дані щодо операцій з використанням платіжних карток надають інформацію про рух коштів, тенденції та вибір споживачів у використанні цих електронних засобів платежів. Розгляд цих даних дозволяє не лише визначити обсяги та динаміку операцій, а й зрозуміти вплив великих міжнародних платіжних систем на фінансові потоки в країні. Тому розглянемо статистичні показники операцій з платіжними картами, що освітлять ключові аспекти цього важливого елементу сучасної фінансової системи.

У період від травня до грудня 2022[1] року кількість операцій, проведених за допомогою українських платіжних карток, склала 5 599,2 млн штук (що на 1,4% більше, ніж у відповідний період 2021 року). За цей період їхня загальна сума становила 5 058,2 мільярдів гривень (на 40,5% більше, ніж за аналогічний період у 2021 році). Практично всі операції (99,9% за кількістю та 99,6% за сумою) були здійснені в міжнародних платіжних системах, зокрема, MasterCard (за 53,7% кількісно та 54,4% за сумою) та Visa (відповідно 46,2% та 45,5%). У порівнянні з 2021 роком помітно зросла частка операцій, проведених за допомогою платіжних карток системи Visa.

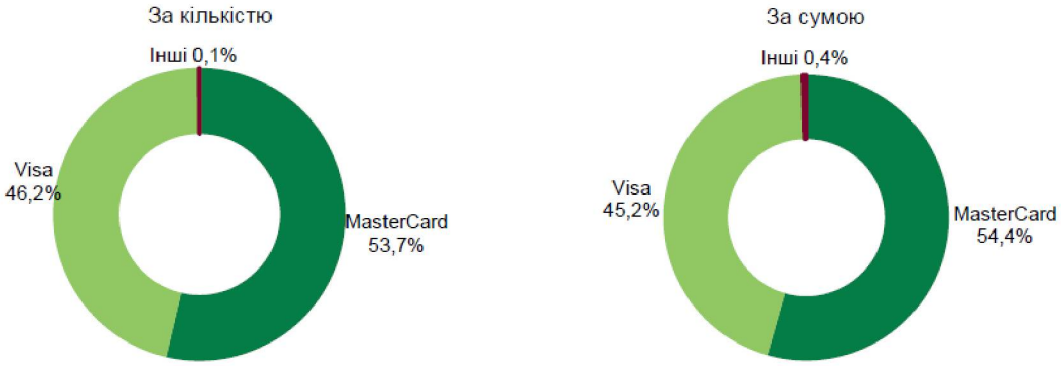

Рис.2.6. Розподіл операцій, здійснених із використанням платіжних карток, у розрізі карткових платіжних систем у 2022 році

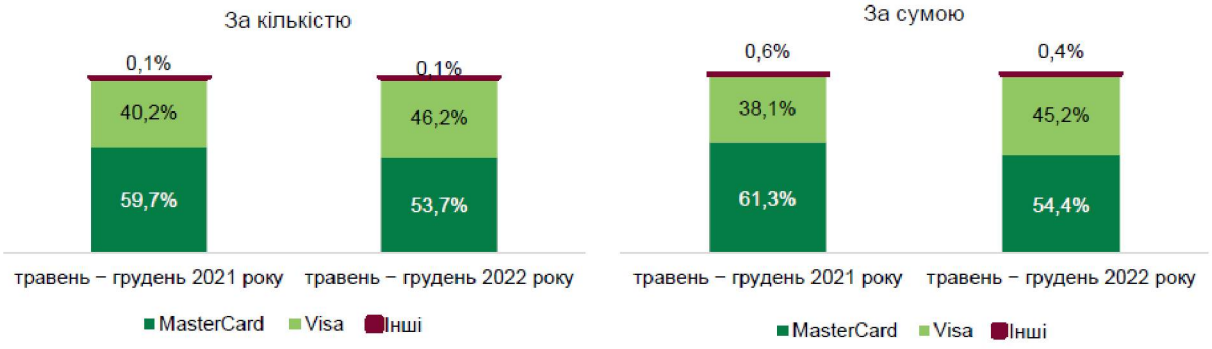

Рис.2.7. Розподіл операцій в розрізі карткових платіжних систем у 2021–2022 роках

[1] Для аналізу взято період травень – грудень 2022 року у зв'язку з призупиненням подання статистичної звітності щодо операцій з платіжними картками за лютий – квітень 2022 року відповідно до Правил організації статистичної звітності № 140.

За період з травня по грудень 2022 року, як в Україні, так і за кордоном, було здійснено 404,8 мільйона операцій з вилучення готівки, що становить 7,2% від загальної кількості операцій з платіжними картками. Ці операції на суму склали 1 614,2 мільярди гривень, що становить 31,9% від загальної суми операцій з платіжними картками. За звітний період спостерігалося зменшення кількості таких операцій на 24% в порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Одночасно сума операцій з вилучення готівки зросла на 15%.

У жовтні − грудні 2022 року помітно зросла частка операцій з отримання готівки у касах торговельно-сервісних підприємств – кількість збільшилася з 2,9% у жовтні до 6,5% у грудні, а сума з 1,1% до 2,3%. Тимчасово спостерігалося зменшення частки операцій з отримання готівки в банкоматах – за кількістю з 92,5% у жовтні до 87,9% у грудні, а за сумою з 75,2% до 73,8%. На це значно вплинули перебої з електропостачанням у зазначений період.

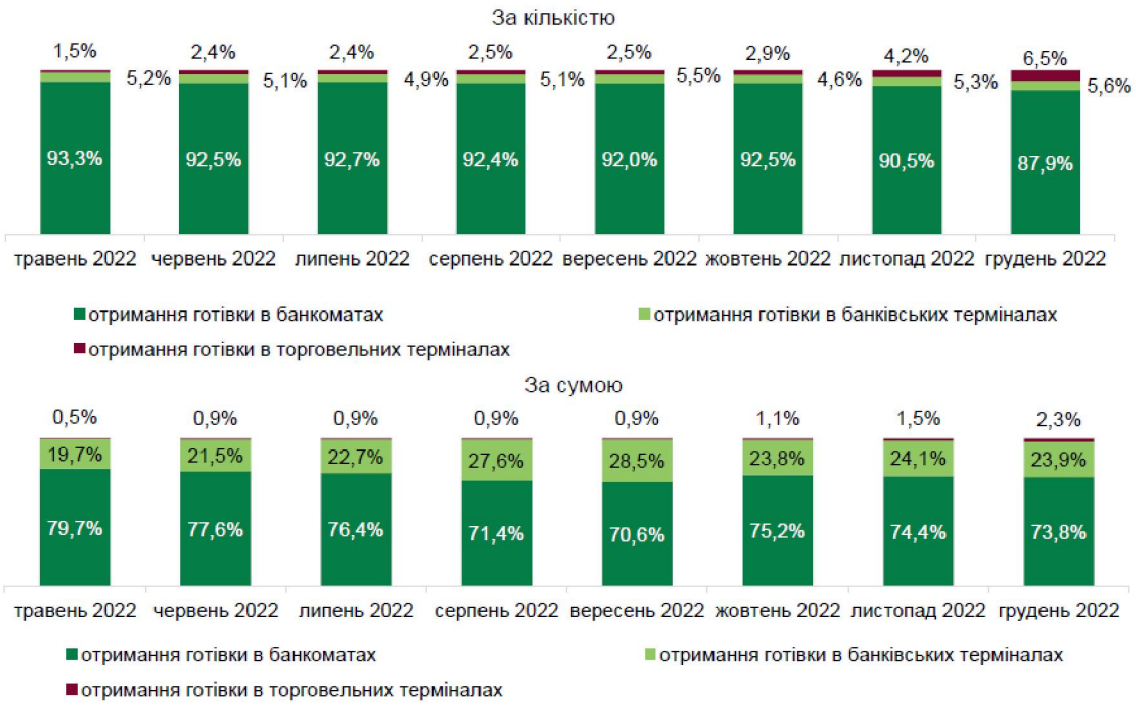

Рис.2.8. Розподіл операцій з отримання готівки з використанням платіжних карток за типами платіжних пристроїв

Кількість операцій безготівкового розрахунку з використанням платіжних карток, які були проведені в Україні та за кордоном протягом травня–грудня

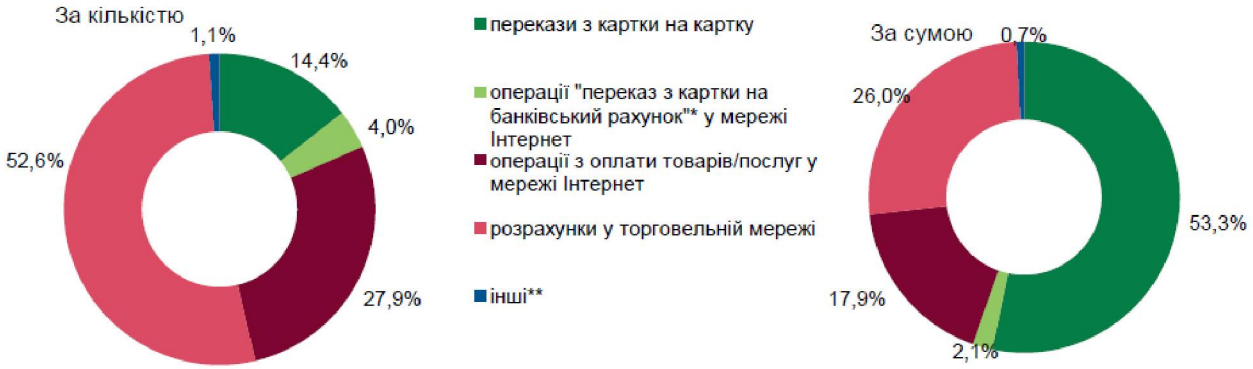
2022 року, зросла на 4,1% у порівнянні з відповідним періодом 2021 року, склавши 5 194,4 мільйони операцій (що становить 92,8% від загальної кількості операцій з платіжними картками). У той же час сума таких операцій збільшилася на 56,9%, до 3 443,9 мільярда гривень (що становить 68,1% від загальної суми операцій з платіжними картками). У травні–грудні 2021 року безготівкові операції складали 90,3% від загальної кількості операцій та 61,0% від їхньої суми з платіжними картками.

Рис.2.9. Кількість та сума операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млн шт.

В травні-грудні 2022 року, порівняно з аналогічним періодом 2021 року, сума переказів коштів за допомогою реквізитів платіжних карток платника та отримувача (P2P-перекази) виросла на 860,4 мільярди гривень, що складає 90,3%. Загальна сума цих операцій за травень–грудень 2022 року становила 1 835,3 мільярда гривень (що репрезентує 53,3% від суми безготівкових операцій з використанням платіжних карток). Кількість таких операцій збільшилася на 20,6% (14,4% від усіх безготівкових операцій). Це переважно пов’язано з перерахунком коштів на підтримку Збройних Сил України, волонтерських фондів і подібного. Більше половини безготівкових операцій з платіжними картками (52,6%) було проведено в торговельних мережах, їхня сума склала 26,0% від усіх безготівкових операцій. Порівняно з 2021 роком, операції у торговельних мережах зросли на 2,4% за кількістю та на 39,5% за сумою.

Одночасно приблизно 85,0% від кількості та суми таких операцій становлять розрахунки, здійснені за допомогою технологій безконтактної оплати та NFC.

** Перекази на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо) з використанням картки;*
*** Операції в пристроях самообслуговування та операції "квазікеш".*

Рис.2.10. Структура безготівкових операцій з використанням платіжних карток у травні-грудні 2022 року

Взагалі, операції в торговельних мережах, проведені за допомогою безконтактної оплати та технології NFC, перевищують операції з фізичним зчитуванням платіжних карток. Операції, які використовують безконтактну оплату та технологію NFC, зросли за цей період на 13,9% за кількістю та на 53,2% за сумою в порівнянні з травнем–груднем 2021 року. Проте операції з фізичним зчитуванням платіжних карток за цей же період зменшилися на 37,8% за кількістю та на 6,7% за сумою.

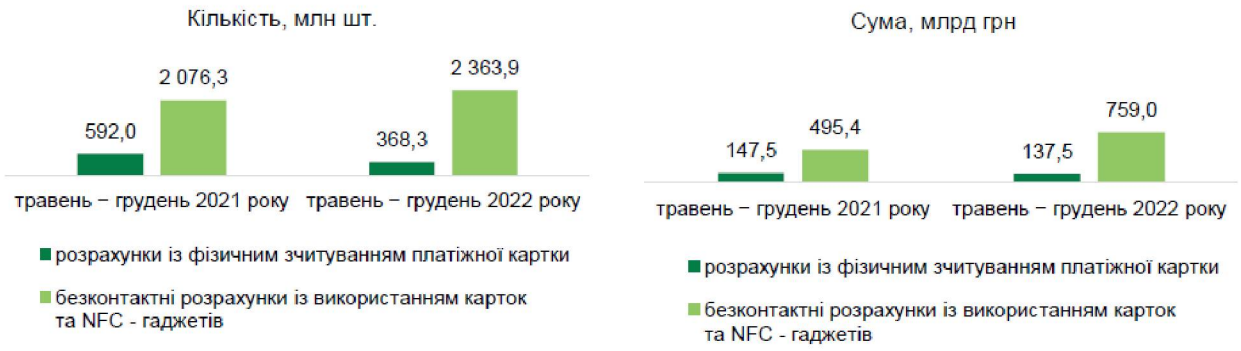

Рис.2.11. Безготівкові операції в торговельній мережі

Протягом травня-грудня 2022 року найбільша середня сума однієї операції стосувалася переказів коштів з картки на картку (2 451,25 грн), тоді як

найменша середня сума спостерігалася у операцій з оплати товарів/послуг у торговельних мережах (328,15 грн). Загалом, у 2022 році середня сума однієї операції за всіма основними видами безготівкових розрахунків з використанням платіжних карток зросла порівняно з попереднім 2021 роком.

** Перекази на банківський рахунок (погашення кредитів, поповнення депозитів тощо) із використанням платіжної картки;*

*** Операції в пристроях самообслуговування та операції "квазікеш".*

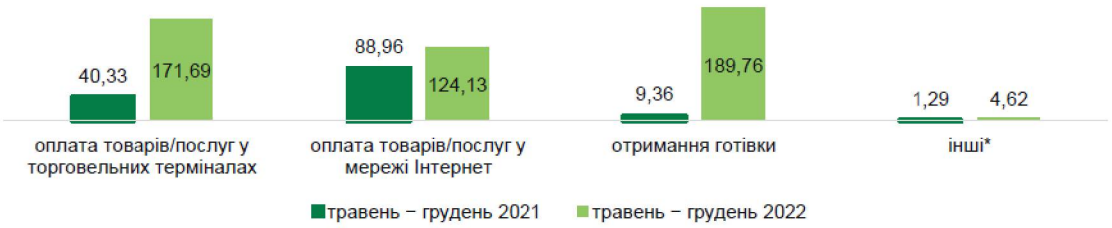
Рис.2.12. Середня сума однієї безготівкової операції з використанням платіжних карток, грн

Протягом травня-грудня 2022 року значно зросла кількість та сума операцій здійснених за межами України з використанням платіжних карток, виданих місцевими банками, складаючи відповідно 7,4% та 9,7% від усіх операцій цього типу (у порівнянні з 3,8% та 3,9% відповідно за аналогічний період 2021 року). Це стало наслідком тимчасового виїзду з країни значної кількості громадян. Особливо помітно зросли операції з отримання готівки, кількість яких збільшилася на 1 228,0% до 24,3 млн штук, а їхня сума — на 1 927,0% до 189,8 млрд гривень у порівнянні з аналогічним періодом 2021 року. Частка таких операцій за кордоном відносно загальної кількості й суми операцій з отримання готівки з платіжними картками зросла до відповідно 6,0% та 11,8% (у порівнянні з 0,3% та 0,7% відповідно за той самий період минулого року). Також помітно зросла кількість операцій з оплати товарів/послуг у торговельній мережі за кордоном. За той самий період було здійснено 232,0 млн операцій на суму 171,7 млрд гривень, що становить зростання у 303,7% та 325,7% відповідно в порівнянні з тим же періодом минулого року. Частка розрахунків у торговельній мережі зросла до 8,5% від усіх операцій цього типу за кордоном, а їхня сума – до 19,1% (у порівнянні з 6,3% та 2,2% відповідно за травень–грудень 2021 року).

** Перекази з картки на картку, операції в пристроях самообслуговування та операції "квазікеш".*

Рис.2.13. Кількість операцій, здійснених за межами України з використанням платіжних карток українських банків, млн шт.

** Перекази з картки на картку, операції в пристроях самообслуговування та операції "квазікеш".*

Рис.2.14. Сума операцій, здійснених за межами України з використанням платіжних карток українських банків, млрд грн

У той же час, обсяг операцій з використанням платіжних карток, які видані іноземними банками, в Україні залишався скромним, складаючи лише 0,7% від загальної кількості та обсягу усіх платіжних операцій у країні (у порівнянні з приблизно 2% відповідно за аналогічний період 2021 року).

Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, станом на 01 січня 2023 року становила 109,8 млн шт. Це на 23,2% більше, ніж станом на 01 січня 2022 року.

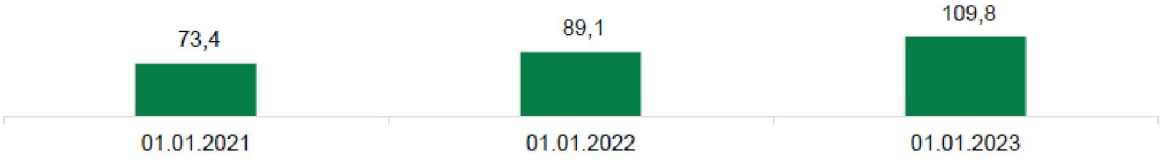

Рис.2.15. Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, млн шт.

У перші місяці конфлікту було помітне зниження активних платіжних карток. У травні 2022 року їхнє число склало 42,8 мільйонів, що на 7,6% менше, ніж у грудні 2021 року. Проте починаючи з червня, кількість карток, які використовувалися для транзакцій, постійно зростала, і до грудня 2022 року досягла рівня перед конфліктом (46,3 мільйона).

Кількість безконтактних карток для здійснення платежів зросла з 19,0 мільйонів у грудні 2021 року до 26,1 мільйона в грудні 2022 року (збільшення на 30,7%). Кількість токенізованих[2] карток14 для платежів у 2022 році зросла на 18,6%, досягнувши 7,9 мільйонів штук.

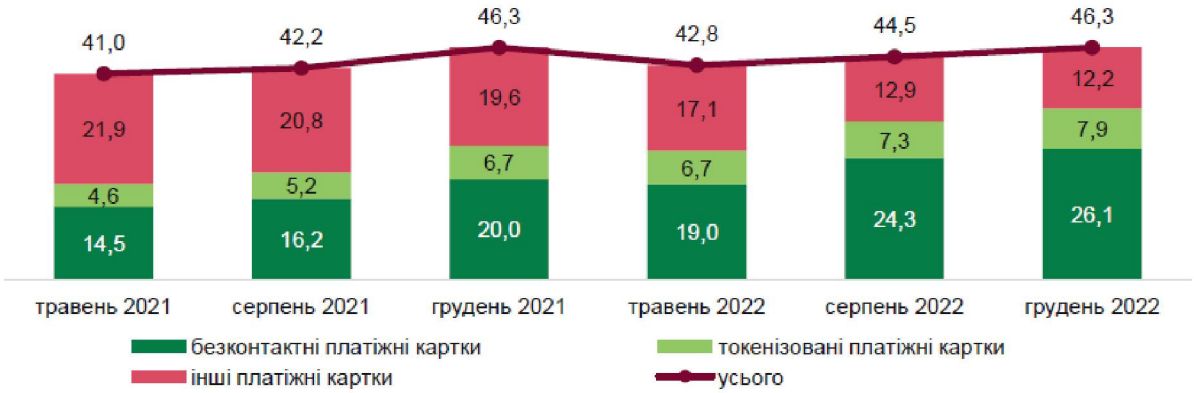

Рис.2.16. Кількість платіжних карток, із використанням яких протягом відповідного місяця здійснені видаткові операції, млн шт.

Найбільша кількість платіжних карток (59,2 мільйони, що складає 53,9%) належить міжнародній платіжній системі MasterCard. Друге та третє місце за кількістю карток належать міжнародній платіжній системі Visa (50,0 мільйони або 45,6%) та Національній платіжній системі "ПРОСТІР" (0,5 мільйона або 0,5%). Карти, емітовані в інших платіжних системах, становлять лише 0,04%.

[2] Токенізовані платіжні картки – платіжні картки, створені в результаті заміни реквізитів фізичних платіжних карток на унікальні цифрові ідентифікатори, які використовуються для здійснення операцій із застосуванням ґаджетів із функцією NFC (зокрема через платіжні сервіси Apple Pay, Google Pay, Garmin Pay тощо).

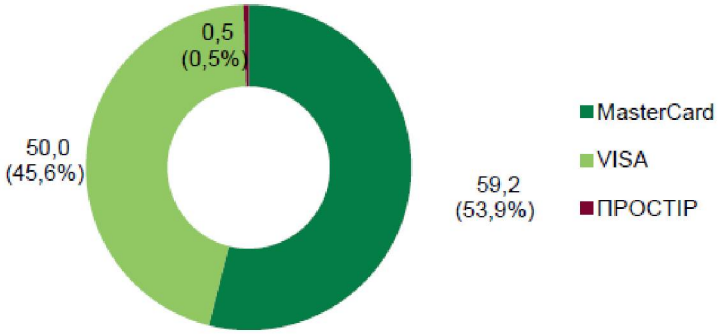

Рис.2.17. Розподіл емітованих платіжних карток за картковими платіжними системами, млн шт.

Лідерами за кількістю емітованих платіжних карток є АТ КБ "ПриватБанк" (43,8% усіх емітованих карток), АТ "Ощадбанк" (15,4%) та АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК" (13,2%).

Цифрові платежі набувають популярності, але платіжна інфраструктура в Україні ще потребує розвитку, особливо у розповсюдженні pos-терміналів, що відстають за європейськими стандартами. Є важливим поєднати зусилля ринкових гравців, щоб усунути готівку з пунктів продажу, зробивши безготівкові оплати доступними в усіх сферах, включаючи ринки, кіоски, малі магазини, громадський транспорт та послуги краси. Це стає критичним, оскільки смартфони з NFC продовжують витісняти пластикові картки. Зокрема, споживачі будуть зацікавлені у цифрових сервісах та "розумних" пристроях з платіжними функціями, наприклад, оплаті за допомогою сканування QR-коду смартфоном. Фізичні картки з часом будуть замінені віртуальними, усе більше підсилюючи необхідність адекватної розбудови платіжної інфраструктури. Ці зміни відображають розвиток ринку платіжних карток, спонукаючи банки до постійних інновацій, які визначатимуть їхні послуги та продукти в майбутньому. Інновації стають ключовим фактором у трансформації платіжних систем, реакцією на зміни в конкуренції, технологічних вимогах та споживчих потребах.

2.3. Напрями удосконалення та перспективи розвитку системи безготівкових розрахунків

У всесвітньому контексті системи безготівкових розрахунків набувають величезного значення, визначаючи майбутнє фінансових взаємовідносин. В Україні активно впроваджуються нові напрями у цій сфері, щоб забезпечити більш ефективну, безпечну та зручну інфраструктуру для громадян та підприємств.

Розвиток безготівкових розрахунків стає важливим елементом економічної та фінансової трансформації країни. Правильне удосконалення та постійне оновлення систем безготівкових платежів сприяють підвищенню фінансової включеності, стимулюють економічний розвиток і сприяють споживчому сектору, забезпечуючи громадянам та бізнесу широкі можливості для комфортних та ефективних фінансових операцій.

У цьому контексті важливо розглядати не лише поточний стан системи безготівкових розрахунків, а й прогнозувати напрями подальшого розвитку, щоб створити більш сприятливі умови для їхнього вдосконалення та прийняття у майбутньому.

Таким чином, на основі проведеного дослідження можемо виділити основні проблеми, які виникають при переході до безготівкових розрахунків (рис. 2.18).

Відмова через вищі витрати стосується комісійних витрат, які асоційовані з безготівковими транзакціями. Банки та платіжні системи зазвичай встановлюють певні комісійні відсотки або фіксовані витрати для обробки платежів через картки або електронні платіжні системи.

Для споживачів це може стати проблемою, оскільки комісійні витрати часто стають вищими у порівнянні з використанням готівки. Наприклад, при купівлі товару або послуги за допомогою картки, споживач може стикнутися з додатковими витратами у вигляді комісійного збору, який додається до кінцевої вартості операції.

Ця проблема є дещо складною, оскільки споживачі шукають ефективні способи оплати, які не будуть зайвою витратою. Коли комісійні витрати стають

значущими, вони можуть стати бар'єром для безперешкодного переходу до безготівкових розрахунків. Тому багато людей вважають, що готівка є більш вигідною з точки зору витрат на платежі, особливо в невеликих транзакціях.

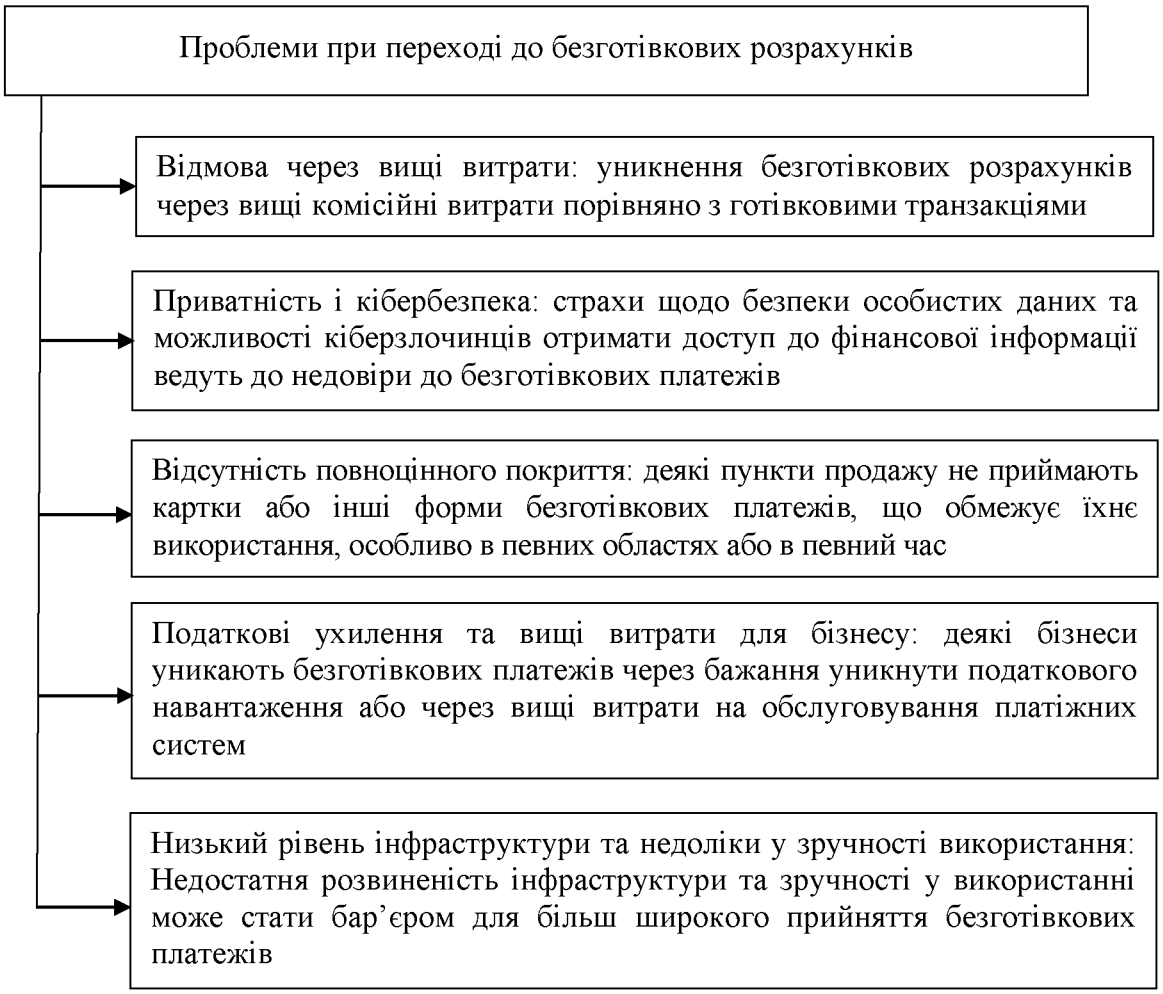

Рис.2.18. Основні проблеми, які виникають при переході до безготівкових розрахунків

Страхи щодо приватності та кібербезпеки стали важливою складовою відмови від безготівкових платежів. Суттєві обурення виникають у зв'язку зі спостереженням за кількістю кібератак та порушень безпеки даних, що можуть вплинути на особисту та фінансову конфіденційність.

Небезпека витоку особистої фінансової інформації чи зловживання нею зазіхає на безпеку користувачів безготівкових систем. Це створює суттєві страхи, адже дуже важливо, щоб особисті фінансові дані залишалися конфіденційними та захищеними від несанкціонованого доступу.

Наприклад, витоки даних у великих компаніях, банках або платіжних системах, які зберігають фінансову інформацію користувачів, породжують серйозне недовір'я до технологій безготівкових розрахунків. Це може вплинути на рішення користувачів вибирати готівку як більш безпечний засіб оплати.

Отже, питання приватності та кібербезпеки стають ключовими у виборі форми розрахунків, а відсутність довіри до захисту особистих фінансових даних може бути однією з головних причин відмови від безготівкових платежів.

Відсутність можливості здійснювати безготівкові платежі у деяких точках продажу стає значущою проблемою для користувачів безготівкових систем. Це обмежує їх можливість використання безготівкових засобів оплати, особливо в певних локаціях або певний час.

Навіть у сучасному світі, коли безготівкові методи оплати стають все більш популярними, деякі заклади або торгові точки не забезпечують можливість безготівкових розрахунків через відсутність необхідної інфраструктури чи технічних можливостей.

Це може бути особливо проблематичним у віддалених або менш розвинених областях, де відсутня або недостатня інфраструктура для проведення безготівкових операцій. Також, деякі малий бізнес може уникати приймання безготівкових платежів через високі витрати на обслуговування та транзакції, що обмежує вибір користувачів.

Проблема недостатньої терміналізації в країні є серйозним обмеженням для безготівкових платежів через низьку кількість POS-терміналів на 1 млн. населення, що складає лише 5,7 тисяч терміналів.

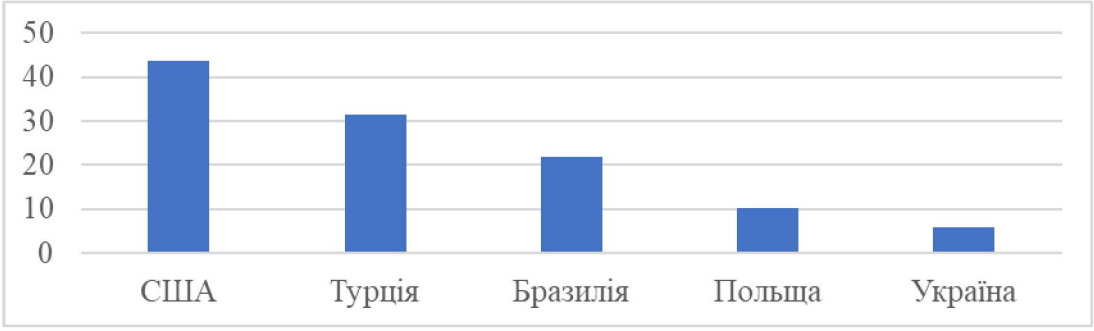

Рис.2.19. Кількість POS-терміналів на 1 млн. населення, тис. шт.

Цей низький рівень терміналізації вказує на те, що доступність місць для безготівкових платежів є обмеженою, особливо у порівнянні зі зростаючою кількістю користувачів, які бажають скористатися цими послугами. Недостатня кількість POS-терміналів може впливати на здійснення безготівкових платежів у різних закладах, магазинах та сервісних точках, що ускладнює перехід до безготівкових транзакцій для користувачів та бізнесів.

Ця проблема свідчить про необхідність подальшого розвитку та розширення інфраструктури для безготівкових операцій, щоб забезпечити більшу доступність платіжних систем та полегшити їх використання для населення та бізнесу.

Це стає головною перешкодою для користувачів, які прагнуть здійснювати безготівкові платежі, адже обмеження в прийомі карток чи інших безготівкових методів оплати веде до необхідності використання готівки, що не завжди є зручним або доступним.

Деякі підприємства і бізнеси відмовляються від безготівкових платежів з метою уникнення податкових обов'язків чи з відчуттям збільшених витрат на обслуговування платіжних систем.

Податкове навантаження може бути однією з основних причин, чому деякі бізнеси уникають прийому безготівкових платежів. Отримані готівкові кошти можуть залишатися поза офіційним обліком, що дає можливість уникнути оподаткування та спростити фінансову звітність.

Також, для деяких підприємств вартість обслуговування безготівкових платіжних систем може бути значною. Комісійні та інші витрати, пов’язані з прийомом безготівкових платежів, можуть стати значним фактором, що спонукає бізнеси до відмови від таких методів оплати.

Економічна непривабливість встановлення терміналів для малого та середнього бізнесу:

– вартість встановлення 1-го терміналу для торговця (≈ 500 - 600$);

– сплата комісій від обороту (≈ 1,5 - 2,5%);

– закупівельна вартість 1-го терміналу для банку ≈ 500$

В Україні високе проникнення банкоматів, проте за іншими показниками інфраструктура платежів менш розвинута, ніж в країнах Європи

Ці фактори обмежують поширення безготівкових платежів у певних сферах бізнесу, оскільки бізнеси шукають способи економії коштів та оптимізації фінансових потоків.

Поряд із низьким рівнем інфраструктури, несприятливою може стати і недостатня зручність у використанні безготівкових платіжних систем, що може послабити широке прийняття цих платіжних методів.

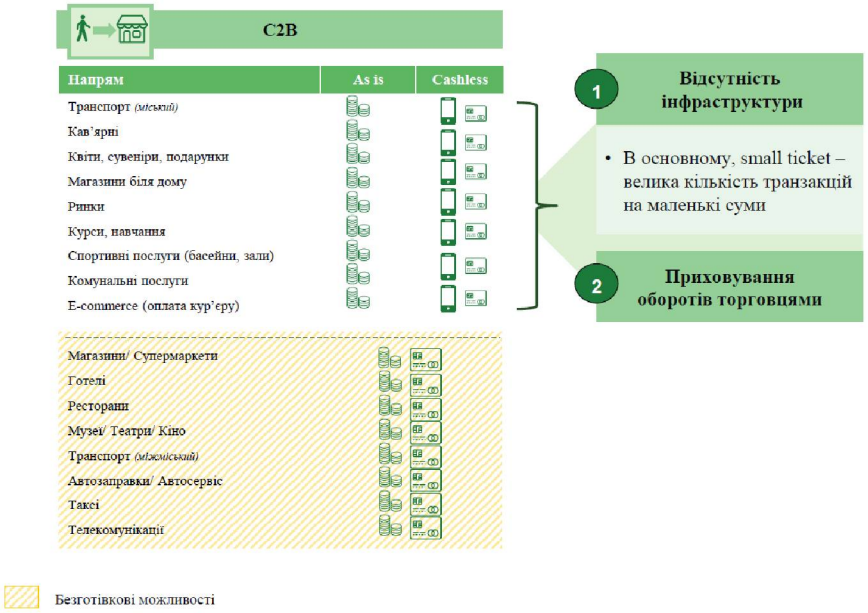

Рис.2.20. В повсякденному житті громадянина недостатньо умов для безготівкових розрахунків

В деяких регіонах або сферах, інфраструктура для безготівкових платежів може бути недостатньою або не належно розвинутою. Наприклад, відсутність або недостатня кількість терміналів для карткових платежів у певних магазинах, закладах чи на ринках може ускладнювати використання безготівкових засобів.

Крім того, недостатня зручність у використанні може включати складнощі у використанні електронних платіжних систем або додатків через їх складність або недостатню інтуїтивність інтерфейсу для користувачів. Це може призвести

до того, що клієнти віддають перевагу готівці чи іншим формам оплати через більшу зручність чи доступність.

Таким чином, основна проблематика стримання розвитку безготівкових платежів наведено на рис.2.21.

Рис.2.21. Проблематика стримання розвитку безготівкових платежів

Після аналізу ситуації щодо безготівкових розрахунків в Україні та динаміки їх використання, можна виділити декілька напрямків для поліпшення цієї системи:

• Збільшення довіри населення до банківської системи. Для покращення безготівкових розрахунків в Україні, ключовим етапом є збільшення довіри населення до банківської системи, зокрема серед осіб у віці від 50 років. Безготівкові розрахунки дозволяють банкам мати повний контроль над фінансами клієнтів, що потребує від них довіри. Покращення довіри до банків сприятиме залученню більшої кількості людей старшого віку до системи безготівкових розрахунків. Ця вікова група в Україні становить близько 30-35% населення. Не зважаючи на це, вона є найменше зацікавленою у використанні безготівкових операцій. Як показано на рис. 2.22, основне використання карток у людей старшого віку (50+) – це зняття готівки з банкоматів. Отже, навіть отримуючи пенсії та соціальну допомогу на картки, ця категорія населення здебільшого вибирає зняття готівки та використання її в щоденних розрахунках, маючи недостатню довіру до банківської системи.

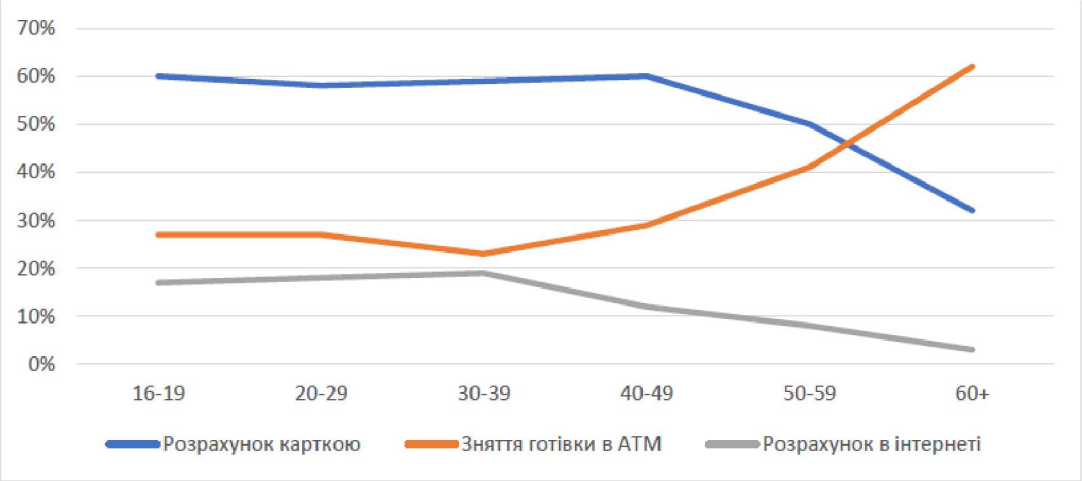

Рис. 2.22.Канали використання платіжних карток за віком, у %

Підвищення рівня довіри до банківського сектору найбільше потребує зокрема ця група населення. В майбутньому це суттєво збільшить частку використання безготівкових розрахунків в країні, кількість POS-терміналів та безготівковий обіг.

Рис.2.23. Вплив на звички споживачів здійснюється через освіту та мотивацію

Вплив на звички споживачів та їх мотивацію використовувати безготівкові платежі знаходиться в основі успіху даного проекту. Результати підтверджують, що зміна ставлення споживачів до безготівкових операцій та їх мотивація є ключовими факторами. Підвищення довіри до банківської системи, збільшення фінансової грамотності та зручності використання фінансових

інструментів грають важливу роль у формуванні нових підходів до платежів. Проект реалізує цільові заходи, такі як популяризація національної валюти, освітні програми та створення сприятливих умов для зручної оплати, що сприяє активному прийняттю безготівкових розрахунків.

На рис.2.24 наведено аналіз залучення платіжних карток в залежності від вікових груп населення.

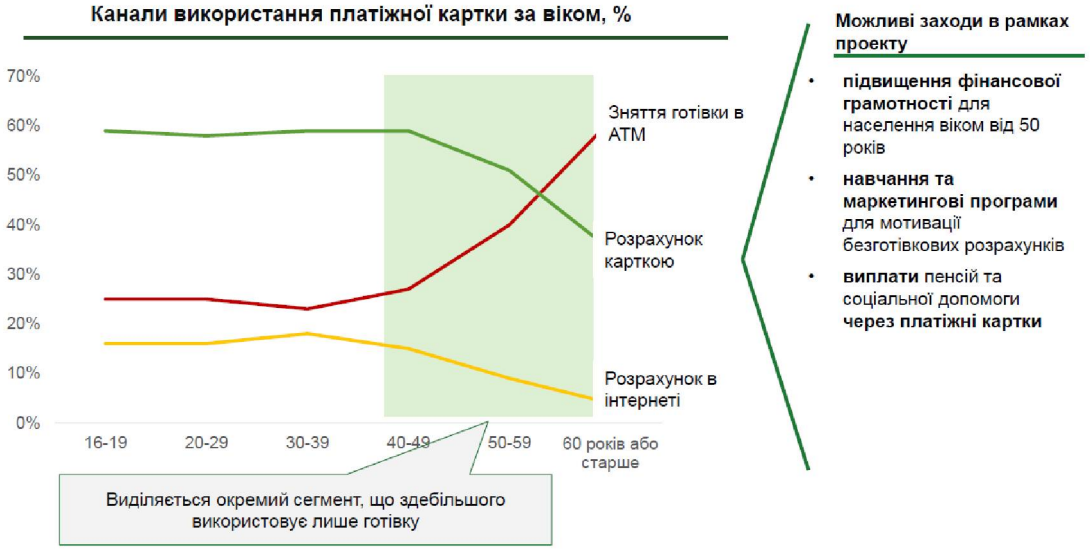

Рис.2.24. Населення України віком від 50 років потребує окремих програм для популяризації безготівкових розрахунків

Відзначається важливість звернути увагу на населення віком від 50 років, яке значною мірою користується готівкою. Ця група потребує спеціальних заходів з популяризації та підвищення обізнаності щодо безготівкових розрахунків. В рамках програми зі зменшення готівкових операцій, необхідно врахувати індивідуальність цієї вікової групи та провести заходи, спрямовані на підвищення їхньої фінансової грамотності. Маркетингові та освітні заходи, а також перехід до виплат пенсій і соціальних допомог через безготівкові канали можуть сприяти залученню цільової аудиторії до безготівкових розрахунків.

Освітні кампанії для громадськості щодо безготівкових розрахунків можуть бути важливим інструментом у популяризації цих методів оплати та забезпеченні їх безпеки. Для цього можна реалізувати наступні кроки:

1. Інформування про переваги: Розкриття переваг безготівкових операцій для громадськості, включаючи зручність, швидкість та можливість відстеження фінансових операцій. Пояснення, як безготівкові розрахунки сприяють зручності та відповідальності в управлінні фінансами.

2. Підвищення обізнаності про безпеку: Ретельна інформація про заходи безпеки безготівкових операцій, включаючи захист особистих даних та технології шифрування. Роз'яснення методів захисту від шахрайства та поради щодо безпечних операцій.

3. Доступність інформації: Забезпечення доступності матеріалів про безготівкові розрахунки в різних форматах та каналах: від онлайн-ресурсів до інформаційних буклетів чи лекцій для широкого загалу.

4. Поширення прикладів успішних використань: Презентація реальних сценаріїв використання безготівкових методів розрахунків, де їхні переваги та безпека вже успішно застосовуються, щоб засвідчити їхню ефективність та надійність.

Ці освітні заходи сприятимуть підвищенню свідомості громадськості про безготівкові розрахунки, збільшать довіру до цих методів оплати і допоможуть розірвати міфи чи спроби маніпуляцій, що можуть існувати навколо них.

• Розширення мережі POS-терміналів у сфері малого та середнього бізнесу відіграє ключову роль у стратегії зменшення використання готівки. Подальше розповсюдження та покращення доступності цих терміналів є важливим кроком для користувачів карток, гарантуючи їм можливість безготівкових розрахунків у будь-який момент. Впровадження POS-терміналів у секторах, таких як громадський транспорт, місцеві магазини та ринки, допоможе досягти кількох ключових цілей:

– Зменшення тіньової економіки за рахунок стимулювання безготівкових розрахунків;

– Підвищення доходів до державного бюджету через збільшення податкових надходжень;

– Збільшення доступності POS-терміналів на душу населення, сприяючи розвитку інфраструктури країни.

• Розповсюдження інформації про передові безготівкові способи розрахунків має стати важливим елементом стимулювання переходу до безготівкових операцій, таких як перекази з картки на картку та електронні перекази через інтернет-банкінг чи мобільний-банкінг. Це допоможе замінити передачу готівки вручну та сприятиме популяризації альтернативних систем переказу грошей.

• Зміна політики комісій у фінансових операціях може відіграти ключову роль у розвитку безготівкових розрахунків. Однією зі складових є перегляд комісійних ставок на зарплатні картки, де наразі сплата комісії за зарахування готівки покладається на працедавця. Ця практика, яка заохочує використання готівки, може бути змінена шляхом введення комісії за зняття готівки з цих карток. Крім того, зменшення комісій за еквайринг, які в Україні становлять 1-2%, порівняно з 0,3% у Європейському Союзі, також має значний вплив на стимулювання безготівкових платежів. Це може сприяти активізації використання POS-терміналів та збільшенню обсягу безготівкових оплат за різноманітні товари та послуги.

• Падіння популярності готівки. Хоча відбувається спостережна тенденція зменшення використання готівки в розрахунках відносно загального обсягу економіки, проте її частка ще потребує зниження до рівня 7-8%. У 2020 році цей показник склав 12%. Зниження зацікавленості використання готівки може стати можливим за певних умов:

• Отримання пенсійних та соціальних виплат на платіжні картки замість використання послуг “Укрпошти” для отримання готівки;

• Вдосконалення системи зарплати та виплата всіх заробітних коштів на банківські картки;

• Зменшення обсягу “тіньової” зарплати.

• Впровадження програми мотивації для підприємств, які активно використовують безготівкові методи розрахунків. Це може включати спеціальні

стимули для підприємств, які активно використовують карткові розрахунки, такі як податкові пільги або бонусні програми.

Ця програма мотивації спрямована на стимулювання підприємств активно використовувати безготівкові методи розрахунків, зокрема карткові операції. Основна ідея полягає у встановленні спеціальних стимулів для підприємств, що активно використовують картки для оплати товарів і послуг.

1. Податкові пільги: Уряд може запровадити податкові пільги для підприємств, які здійснюють певний обсяг безготівкових операцій. Наприклад, можливість зменшення податкових ставок або звільнення від певних податків для компаній, що проводять більшість своїх операцій безготівково.

2. Бонусні програми: Впровадження спеціальних бонусних програм для підприємств, які активно використовують безготівкові розрахунки. Ці програми можуть надавати певні переваги таким підприємствам, наприклад, знижки на податки, додаткові послуги або привілеї від банківських установ.

3. Фінансові стимули: Банки та фінансові установи можуть запропонувати підприємствам спеціальні умови обслуговування, знижки на комісії за операції, якщо підприємство проводить певний обсяг безготівкових транзакцій.

Ці стимули можуть сприяти підвищенню зацікавленості підприємств у безготівкових операціях, а також зниженню використання готівки в економіці, що має багато позитивних наслідків, таких як зменшення тіньової економіки та підвищення контролю за фінансовими операціями.

У майбутньому, прогрес безготівкових розрахунків буде обумовлений розвитком Інтернет-технологій та електронної комерції. Росте електронна торгівля як один з найшвидше розвиваючихся сегментів роздрібної торгівлі за останні десятиліття. Цей стрімкий розвиток електронної комерції зумовлений різними трансформаціями, зокрема поширенням смартфонів та швидким Інтернетом. Вибух пандемії COVID-19 ще більше прискорив зростання онлайн-шопінгу. Збільшення популярності електронної комерції призводить до зростання безготівкових розрахунків для оплати товарів і послуг через Інтернет.

Майбутній розвиток безготівкових платежів вимагатиме активної підтримки від користувачів, які бажають використовувати передові технології в цьому сегменті, зокрема на мобільних платформах нового покоління. Оскільки попит на послуги мобільного зв'язку та доступ до Інтернету постійно зростає, це визначатиме рух сучасних безготівкових платежів.

Висновки до 2-го розділу

На основі аналізу сучасного стану безготівкових розрахунків дійшли наступних висновків:

1. В останні роки помітне зниження використання традиційних форм безготівкових розрахунків у фінансових трансакціях. Це відображає динаміку змін у сучасній фінансовій сфері та може бути обумовлене різними факторами. Одним із ключових факторів є стрімкий розвиток електронних платіжних засобів та їх широке використання, таких як платіжні картки та електронні гроші.

Важливим моментом у спаді використання векселів та акредитивів є потреба у більшій швидкості та ефективності фінансових операцій. Електронні засоби платежів дозволяють проводити трансакції в реальному часі та у будь-якому місці, уникнувши затримок, що часто пов'язані із паперовими документами.

Це свідчить про актуальність безготівкових розрахунків та посилення їхньої популярності серед користувачів. Відмова від традиційних методів оплати на користь сучасних електронних форм розрахунків може бути обумовлена бажанням клієнтів отримати швидкі та зручні способи фінансових операцій у повсякденному житті.

2. Цифрові платежі стають улюбленими, проте платіжна система в Україні має розвиватися, особливо у поширенні pos-терміналів, які ще відстають від європейських стандартів. Потрібно об'єднати зусилля учасників ринку, щоб вивести готівку з пунктів продажу, забезпечивши доступність безготівкових платежів у всіх сферах, включаючи ринки, кіоски, малі магазини, громадський транспорт та послуги краси. Це стає критичним, оскільки смартфони з NFC

постійно випереджають пластикові картки. Зокрема, споживачі проявляють інтерес до цифрових сервісів та "розумних" пристроїв з платіжними можливостями, таких як оплата за допомогою сканування QR-коду смартфоном. Фізичні картки поступово заміняються віртуальними, підсилюючи необхідність адекватної розбудови платіжної інфраструктури. Ці зміни відображають розвиток ринку платіжних карток, що стимулює банки до постійних інновацій, які визначатимуть їхні послуги та продукти в майбутньому. Інновації стають ключовим чинником у трансформації платіжних систем, реагуючи на зміни в конкурентній боротьбі, технологічних вимогах та потребах споживачів.

3. Після аналізу проблем у використанні безготівкових розрахунків в Україні виділяються основні виклики: вищі витрати порівняно з готівкою; проблеми з кібербезпекою та приватністю даних; недоліки у покритті; бажання уникнути витрат та податкових платежів для бізнесу; недостатня інфраструктура та зручність використання.

Для вирішення цих проблем запропоновано наступні заходи: зміна політики комісій; розширення POS-терміналів у малому та середньому бізнесі.; інформування громадськості про безготівкові розрахунки; підвищення довіри до банківської системи; впровадження стимулів для підприємств, що використовують безготівкові розрахунки.

Ці заходи спрямовані на поліпшення системи безготівкових розрахунків в Україні та подолання визначених викликів.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Зважаючи на аналіз теоретичних аспектів безготівкових розрахунків та аналіз сучасного стану безготівкових розрахунків України, можна зробити наступні висновки:

1. Безготівкові розрахунки стали критично важливою складовою сучасної економіки, сприяючи ефективній та безпечній фінансовій взаємодії.

Під поняттям безготівкові розрахунки слід розуміти ефективну технологію фінансових взаємодій, яка поєднує у собі безпеку та безперервність фінансових операцій, забезпечуючи перехід грошових коштів між учасниками економічного процесу за допомогою цифрових платіжних інструментів та мереж, що сприяє швидкому, точному та економічно вигідному обміну фінансовими активами без використання готівки. Такий підхід до трактування підкреслює роль технологій, безпеку та ефективність у фінансових операціях, використовуючи цифрові засоби для обміну фінансовими активами.

2. Сучасні безготівкові розрахунки охоплюють різноманітні форми, які відображають розмаїтість та розвиток фінансових технологій. Серед них – платіжні доручення, чеки, акредитиви, векселі, платіжні картки та інші. Ці форми мають свої особливості та застосовуються в різних сферах, забезпечуючи гнучкість у фінансових трансакціях.

Нові тенденції в безготівкових розрахунках призводять до появи інноваційних форм, таких як мобільні платежі, електронні гроші. Ці інновації відкривають нові можливості та роблять розрахунки ще зручнішими та безпечнішими.

3. Проведене дослідження виявило основні проблеми, пов’язані з нормативним регулюванням безготівкових розрахунків. Недостатня чіткість нормативних актів призводить до неоднозначності, адміністративне навантаження через вимоги до документування операцій і обмеження для валютних операцій ускладнюють ситуацію.

Для вирішення цих проблем варто запровадити освітні програми про безпеку та переваги безготівкових операцій для підприємств і споживачів. Додаткові стимули, такі як податкові пільги та розширення доступу до технологій безготівкових операцій у всіх регіонах країни, можуть сприяти їх активнішому використанню. Фінансова підтримка інновацій у цій сфері та співпраця з приватним сектором для впровадження нових технологій також є важливими.

4. За останні роки помітно скоротилося використання традиційних форм безготівкових розрахунків у фінансових трансакціях. Це відображає динаміку змін у фінансовій сфері та може бути обумовлене різними причинами, зокрема, швидким розвитком електронних платіжних засобів, таких як платіжні картки та електронні гроші.

Падіння використання векселів та акредитивів пояснюється потребою у більш швидких та ефективних фінансових операціях. Електронні засоби платежів дозволяють проводити трансакції в реальному часі та будь-де, уникнувши затримок, що часто виникають при роботі з паперовими документами.

5. Цифрові платежі розвиваються, але в Україні ще потрібно розширити платіжну інфраструктуру, зокрема, поширити pos-термінали. Об'єднання учасників ринку важливе для забезпечення доступу до безготівкових платежів у різних сферах, особливо враховуючи зростання популярності смартфонів з NFC та цифрових способів оплати. Розвиток платіжних систем відображається в постійних інноваціях банків, що визначатимуть майбутні послуги та продукти.

6. Після ретельного аналізу можна визначити, що перехід до безготівкових розрахунків українському суспільстві стикається з кількома суттєвими проблемами. Основні з них включають:

– вищі витрати та комісії: безготівкові розрахунки супроводжуються вищими комісійними витратами порівняно з готівковими транзакціями, що є головною перешкодою для їх широкого прийняття;

– приватність та кібербезпека: недостатність захисту особистих даних і страхи перед кіберзлочинцями зменшують довіру до безготівкових платежів;

– недоліки у покритті: неприйняття карток або інших форм безготівкових платежів у деяких пунктах продажу обмежує можливість безготівкових розрахунків у певних областях;

– податкові ухилення та бажання уникнути витрат: підприємці уникають безготівкових платежів через бажання уникнути податкового навантаження та вищих витрат на обслуговування платіжних систем;

– низький рівень інфраструктури: недостатність інфраструктури та недоліки у зручності використання обмежують повноцінне прийняття безготівкових платежів.

Щоб покращити систему безготівкових розрахунків в Україні, запропоновано ряд заходів, що є надією на поліпшення ситуації. Зокрема:

– зміна політики комісій: необхідно переглянути вартість комісійних операцій, що може сприяти зменшенню витрат для користувачів та підприємств;

– розширення мережі POS-терміналів: ключове значення має розширення мережі POS-терміналів у малих та середніх підприємствах для зменшення використання готівки;

– інформування громадськості: популяризація інформації про безготівкові розрахунки, їх переваги та безпеку, може сприяти більшому прийняттю цих методів;

– збільшення довіри до банківської системи: важливе значення має підвищення довіри населення до банківської системи для забезпечення більш широкого використання безготівкових розрахунків;

– впровадження програми мотивації для підприємств: спеціальні стимули для підприємств, що активно використовують безготівкові методи розрахунків, можуть збуджувати інтерес та активізувати їхнє використання.

Ці заходи можуть вирішити ключові проблеми та сприяти покращенню системи безготівкових розрахунків в Україні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ЛІТЕРАТУРНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Банки отримають нові провідні сучасні інструменти для дистанційної ідентифікації та верифікації клієнтів. URL: https://bank.gov.ua/news/all/banki-otrimayut-novi-providni-suchasni-instrumenti-dlya-distantsiynoyi-identifikatsiyi-ta-verifikatsiyi-kliyentiv

2. Банківська система : підручник. за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. Львів : «Новий Світ 2000», 2020. 536 с.

3. Банківська система: навчальний посібник. за заг. ред. Н. С. Ситник. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 580 с.

4. Банковская энциклопедия / Под ред. С. И. Лукаш, Л. А. Малютиной. — Днепропетровск : Баланс-Аудит, 1994. 250 с.

5. Борисов А. Б. Большой экономический словарь. – М. : Книжный мир, 1999. 895 с.

6. Гайдаржийська О.М., Костюнік О.В., Ткач Д.Ю. Особливості аналізу, обліку й аудиту грошових коштів. Причорноморські економічні студії. 2018, Одеса, Випуск 33. С. 238-24

7. Гладких Д. М. Проблеми та напрями активізації безготівкових розрахунків у контексті розбудови цифрової економіки в Україні. Стратегічні пріоритети. 2018. № 3-4. С. 108-119

8. Гончарук М.О. Проблеми нормативного забезпечення бухгалтерського обліку безготівкових розрахунків. Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу. 2012. Вип. 1 (22). С.257-262.

9. Господарський Кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV зі змінами і доповненнями. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/436-15.

10. Гриценко М. В., Турило А.А. Безготівкові розрахунки за допомогою кредитних карт. Науковий вісник ДАСОА. 2012. №2(19). с.25.

11. Гроші та кредит : підручник / М.І. Савлук, А.М. Мороз, І.М. Лазепко, М.Ф. Пуховкіна та ін. ред.: М.І. Савлук. – К. : КНЕУ, 2011. 590 с.

12. Джусов, О.А., Піляк, О.І. Поточний стан, проблеми та перспективи розвитку платіжних систем в Україні. Економічний простір, 2020. №154, С. 190-196

13. Дзюблюк О., Луців Б., Чайковський Я. Сучасний розвиток ринку платіжних карток у цифровій економіці. Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice, Volume 6 (47), 2022, с. 51-64.

14. Дослідження тіньової економіки в Україні: майже чверть ВВП - або 846 млрд гривень - перебуває в тіні. URL: https://bank.gov.ua/news/all/doslidjennya-tinovoyi-ekonomiki-v-ukrayini--mayje-chvert-vvp--abo-846-mlrd-griven--perebuvaye-v-tini

15. Дянів Р. П. Енциклопедія бізнесмена, економіста, менеджера. – Київ: Міжнародна економічна фундація, 2002. 704 с.

16. Дяченко О. Масштаби і структура тіньової економіки у світі та причини її виникнення URL: Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України - 2/2018. С. 68-75

17. Єдині підходи до формування та використання QR-коду підвищать зручність та швидкість розрахунків. URL: https://bank.gov.ua/news/all/yedini-pidhodi-do-formuvannya-ta-vikoristannya-qr-kodu-pidvischat-zruchnist-ta-shvidkist-rozrahunkiv

18. Завадський Й.С., Осовська Г.В., Юшкевич О.О. Словник економічних термінів: Менеджмент. Маркетинг, підприємництво. навч. – метод. посібник – Житомир : ЖІТІ, 1999. 444 с.

19. Закон України "Про банки і банківську діяльність" від 07.12.2000 р. № 2131-III зі змінами і доповненнями. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2121-14.

20. Закон України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" від 28.11.2002 р. № 249 зі змінами і доповненнями. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/249-15.

21. Закон України "Про Національний банк України" від 20 травня 1999р. № 679-XIV зі змінами і доповненнями. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/679-14.

22. Закон України "Про обіг векселів в Україні" від 05.04.2001 р. № 2374-III зі змінами і доповненнями. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2374-14

23. Закон України “Про платіжні послуги” № 1591-IX зі змінами і доповненнями. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1591-20#Text

24. Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=4

25. Знай свої права: як діяти, якщо продавець відмовляє у безготівковому розрахунку під час придбання товарів. URL: https://dpss.gov.ua/news/znai-svoi-prava-iak-diiaty-iakshcho-prodavets-vidmovliaie-u-bezghotivkovomu-rozrakhunku-pid-chas-prydbannia-tovariv

26. Золотогоров В. Г. Энциклопедический словарь по экономике : Полымя, 1997. 571 с.

27. Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах від 12.11.2003 р. № 492 зі змінами і доповненнями. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03.

28. Іщенко Я.П., Подолянчук О.А., Коваль Н.І. Фінансовий облік II: підручник. Вінниця: Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 2021. 395 с.

29. Костюнік О.В., Побережна В.В. Основні проблеми організації безготівкових грошових коштів в Україні. Агросвіт. 2016. № 9. URL: http://www.agrosvit.info/pdf/9_2016/11.pdf

30. Кошельок Г. В. Грінченко Р. Аналіз грошових потоків у системі управління підприємством. Галицький економічний вісник. 2020. Т. 63. № 2. С. 231– 242

31. Назарова І. Еволюція обліково-інформаційних систем у здійсненні безготівкових розрахунків. Вісник Економіки. 2021. № 4

32. Несодомський І.С., Облік, аналіз та аудит: навчальний посібник. К.: Кондор, 2012. - 89 с.

33. Офіційний сайт НБУ. URL: https://bank.gov.ua.

34. Партин Г.О., Загородній А.Г. Фінанси підприємств: Навч. посіб. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: Знання, 2006. 379 с.

35. Податковий кодекс України від 02.12.2010 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17

36. Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах від 15.12.2004 р. № 639 зі змінами і доповненнями. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0041-05.

37. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами від 03.12.2003 р. № 516 зі змінами і доповненнями. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1256-03.

38. Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України від 29 грудня 2000 р. № 520 зі змінами і доповненнями. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0152-01.

39. Положення про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньоекономічними операціями від 03 грудня 2003 р. № 514 зі змінами і доповненнями. URL:http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1213-03.

40. Постанова НБУ від 25.06.2021 р. №60

41. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті: постанова Правління Національного банку України: від 21.01.2004 р. № 22. Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 29.03.2004 р. за № 377.

42. Райзберг Б.А., Лозовский Л.Ш., Стародубцева Е.Б. Современный экономический словарь. — 5-е изд., перераб. и доп.. М.: ИНФРА-М, 2007. 495 с. (Б-ка словарей "ИНФРА-М", https://www.ebk.net.ua/Book/Ses/b/0032.htm)

43. Райзберг Б.А., Сахарцева І.І. , Семенов Г.А. Бухгалтерський облік: Навчальний посібник. К.: Кондор, 2010. 45 с.

44. Свистун Л.А., Нечухран К.О., Шустваль Д.О. Теоретичні засади управління грошовими потоками підприємства в умовах кризи в економіці. Modern Economics. 2020. № 21. С. 192-198

45. Сідельник О., В'язовий С. (2022). Методологія визначення понятійного аспекту формування безготівкових розрахунків в умовах цифровізації економіки. Фінансово-кредитні системи: перспективи розвитку, 2(5), с.7-13.

46. Скриль В. В., Ступенко К. Ю. Планування грошових потоків підприємства. Ефективна економіка. 2018. № 12. – С.12-20

47. Словник фінансово-правових термінів / [за заг. ред. д. ю.н., проф. Л.К. Воронової]. – 2-ге вид., переробл. і доповн. – К.: Алерта, 2011. 558 с.

48. Степаненко О. І. Грошові кошти в системі бухгалтерського обліку підприємства. Регіональна економіка та управління: наук.-практ. журн. Східноукр. ін-т економіки та упр. Запоряжжя, 2021. № 1 (берез.). С. 91–98

49. Стратегія розвитку фінансового сектору України до 2025 року. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Strategy_FS_2025.pdf?v=4

50. Сухарський В.С. Економічний словник-довідник. – Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2002. 328 с.

51. Тіньова економіка в Україні: причини та шляхи подолання. URL: http://icps.com.ua/assets/uploads/files/t_novaekonom_kaukra_ni.pdf

52. Фінансовий моніторинг в Україні по-новому: чого очікувати? URL: https://biz.ligazakon.net/ua/analitycs/192891_fnansoviy-montoring-v-ukran-po-novomu-chogo-ochkuvati

53. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV зі змінами і доповненнями. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/435-15.

54. Чумак Я.М. Аналіз господарської діяльності: Навч. посіб. К.: ДП «Інформаційно-аналітичне агенство», 2011. 136 с.

55. Чуприна Л.В., Лелюк О.С. Проблеми та перспективи розвитку безготівкових розрахунків в Україні. Інфраструктура ринку. URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2019/32_2019_ukr/71.pdf

56. Швагер О.А. Солдаткіна Д.О., Актуальні питання правового регулювання безготівкових розрахунків в Україні. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/73027/3/Shvaher_legal_regulation.pdf;jsessionid=2DEABDCC7C20D9A4100183AFE02378A1

57. Щепіна Т. Г., Тітаренко А. Д. Комплексний аналіз грошових потоків державного підприємства «Антонов». Modern Economics. 2021. № 26(2021). С. 178-184. DOI: https://doi.org/10.31521/modecon.V26(2021)-27

58. Щетинін А.І. Гроші та кредит: Підручник: Вид. 2-ге, перероб. та доп. – Київ: Центр навчальної літератури, 2006. 432 с.

59. Юрченко О. Ю. Сучасні підходи до управління грошовими потоками підприємства. Бізнес-навігатор, (2020) Вип. 4(47). С. 77–82.

60. Bernthal, M. J., Crockett, D., Rose, R. L. (2005). Credit Cards as Lifestyle Facilitators. The Journal of Consumer Research, Volume 32, Issue 1, 130-145. URL: https://scholarcommons.sc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1000&context=sem_facpub.

61. Bolt, W. & Chakravorti, S. (2008). Economics of payment cards: A status report. Economic Perspectives, 4Q, 15-27. URL: https://www.chicagofed.org/publications/economicperspectives/2008/4qtr2008-part2-bolt-etal.

62. Giebmann, S. (2018). Money, Credit, and Digital Payment 1971/2014: From the Credit Card to Apple Pay. Administration and Society, No 50(28), 1259–1279. URL: https://doi.org/10.1177/0095399718794169.

63. Hayashi, F. (2009). Do U.S. Consumers Really Benefit from Payment Card Rewards? Federal Reserve Bank of Kansas Economic Review. First quarter. 37-63.

64. Hunt, R. M. (2003). An Introduction to the economics of payment card networks. Federal Reserve Bank of Philadelphia Working Paper, June, No 03-10, 1-12. URL: https://www.philadelphiafed.org//media/frbp/assets/working-papers/2003/wp03-10.pdf?la=en&hash=93288CF9037C6B3EE936EB51D15C586C.

65. Idzik, M., Sobczak, K. (2018). Rozwój rynku kart płatniczych w Polsce na tle pozostałych krajów Unii Europejskiej. Wiadomości Statystyczne, No 1 (680), 77-95. URL: http://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-22f8669e-85c1-4589-9111-6a1a880ca91d.

66. Kantnerová, L. (2016). Payment Cards. Naše gospodarstvo/Our Economy, No 62(3), 20-28. URL: https://doi.org/10.1515/ngoe-2016-0015.

67. Kowalewska, E. M. (2014). Istota i znaczenie kart płatniczych w obrocie bezgotówkowym – w systemie płatności detalicznych. Zeszyty naukowe uniwersytetu szczecińskiego, No 802. Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia, No 65, 443-452. URL: https://wneiz.pl/nauka_wneiz/frfu/65-2014/FRFU-65-443.pdf.

68. Lauer, J. (2020). Plastic surveillance: Payment cards and the history of transactional data, 1888 to present. Big Data & Society, January-June, 1-14. URL: https://doi.org/10.1177/2053951720907632.

69. Lim, W. M., Ng, W. K., Chin, J. H. (2014).Understanding Young Consumer Perceptions on Credit Card Usage: Implications for Responsible Consumption. Contemporary Management Research. Vol. 10, No 4. 287-302. URL: https://doi.org/10.7903/cmr.11657.

70. Prasad, J. (2016). Consumers' Perceptual Biasness in Debit Cards of Indian Banks. Journal of Business & Financial Affairs, Volume 5, Issue 2, 1-5. URL: https://doi.org/10.4172/2167-0234.1000186.

71. Runnemark, E., Hedman, J., Xiao, X. (2015). Do Consumers Pay More Using Debit Cards than Cash. Electronic Commerce Research and Applications, № 14(5), 285-291. URL: https://doi.org/10.1016/j.elerap.2015.03.002.

72. Schuh, S. Shy, O., Stavins, J. (2010). Who Gains and Who Loses from Credit Card Payments? Theory and Calibrations. Federal Reserve Bank of Boston, Discussion Paper, No 10-03, 1-60. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/59219/1/635924323.pdf.

73. Soman, D. (2001). Effects of Payment Mechanism on Spending Behavior: The Role of Rehearsal and Immediacy of Payments. Journal of Consumer Research, Vol. 27. March, 460-474. URL: https://www.jstor.org/stable/10.1086/319621.

74. Stix, H. (2003). How Do Debit Cards Affect Cash Demand? Oesterreichische Nationalbank Working Paper, No 82, 1-41. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/264674/1/oenb-wp-082.pdf.

75. Wright, J. (2010). Why Do Merchants Accept Payment Cards? Review of Network Economics, Vol. 9, Iss. 3, Article 1, 1-6. URL: https://doi.org/10.2202/1446-9022.1221.

76. Zandi, M., Singh, A. (2021). The Impact of Payment Cards on Economic Growth. Analysis, Moody's Analytics. 22 November, 1-27. URL: www.moodysanalytics.com.

ДОДАТКИ

Додаток А

Визначення поняття “безготівкові розрахунки” в економічній літературі

Автор	Визначення
1	2
Гриценко М.В. [10, с.25]	Безготівкові розрахунки – це платежі, що здійснюються шляхом списання коштів з банківського рахунку платника на банківській рахунок одержувача, тобто проведення відповідних заходів на банківських рахунках учасників розрахунків
Несодомський І.С. [32, с. 89]	Безготівкові розрахунки – це форма грошового обігу, при якій зберігання та рух грошових коштів відбувається без участі готівкових грошей, шляхом зарахування грошей на банківський рахунок та перерахування з рахунку платника на рахунок отримувача
Райзберг Б.А. [43, с. 45]	Безготівкові розрахунки – це складова грошової системи, яка є формою організації безготівкового обігу
Чумак Я.М. [54, с.136]	Безготівкові розрахунки – розрахунки, що проводяться без участі готівки, тобто у сфері безготівкового обороту
Дянів Р.П. [15]	Безготівкові розрахунки – форма грошового обігу, за якою зберігання і рух грошових коштів здійснюється без готівкових грошей, шляхом перерахування грошових сум з рахунку платника на рахунок одержувача
Завадський Й. С. [18]	Безготівкові розрахунки – система грошових розрахунків, які проводяться без участі готівки, тобто перерахування банком певної суми з рахунку платника на рахунок одержувача або заліком взаємних вимог підприємств і громадських організацій
Золотогоров В. Г. [26]	Безготівкові розрахунки – розрахунки, які здійснюються без участі готівки, шляхом перерахування певних сум з рахунків платника в банках на рахунок одержувача або шляхом заліку взаємних вимог
Лукаш С.І. та Малютина Л.А. [4]	Безготівкові розрахунки — система грошових розрахунків, які здійснюються без участі готівки, тобто шляхом перерахування банком певної суми з рахунка платника на рахунок одержувача коштів або шляхом зарахування взаємних вимог
Партин Г. О. [34]	Безготівкові розрахунки – платежі, які здійснюються шляхом списання коштів із банківського рахунку платника і зарахування їх на банківський рахунок одержувача
Райзберг Б.А., Лозовський Л.Ш., Стародубцева Е.Б. [42]	Безготівкові розрахунки – це форма грошового обігу, при якій зберігання і рух грошових коштів відбувається без участі готівки, за допомогою зарахування грошей на банківський рахунок і перерахування з рахунку платника на рахунок одержувача. Всі безготівкові розрахунки здійснюються через банки за допомогою чеків, векселів, кредитних карток, взаємозаліків, тому гроші в безготівковому обороті важко приховати від контролю і обкладення податками. У розвинених країнах частка безготівкового обороту в грошовому обігу набагато перевищує половину. Синонім - безготівковий грошовий оборот

Продовження Додатку А

1	2
Савлук М. І. [11]	Безготівкові розрахунки – це рух грошей по рахунках у банках, коли вони не виходять за межі банківської системи. Це створює можливість контролювати безготівковий оборот, а отже й впливати на відносини економічних суб'єктів банками та органами державного управління
Сухарський В. С. [50]	Безготівкові розрахунки – платежі, що здійснюються без участі готівки, шляхом перерахування грошових сум з рахунків платників на рахунки одержувачів або зарахування взаємних вимог
Щетинін А. І. [58]	Безготівкові розрахунки – організація розрахунків між учасниками суспільного виробництва, які здійснюються без використання готівки, шляхом перерахування коштів з одного розрахункового рахунку на інший

Додаток Б

Нормативно-правові акти, що регламентують порядок здійснення безготівкових розрахунків

№ з/п	Назва нормативного акту	Коротка характеристика
1	2	3
1	Цивільний кодекс України [53]	Регулює відносини між банком і вкладником при укладанні договору банківського вкладу (§ 3 гл. 71); визначає взаємовідносини між банком та клієнтом при відкритті банківського рахунку (гл. 72)
2	Господарський кодекс України [9]	Визначає основи діяльності суб'єктів господарювання (розділ II); окреслює особливості правового регулювання фінансової діяльності, в тому числі – банківської (§ 1 гл. 35)
3	Закон України від 20.05.99 р. № 679 "Про Національний банк України" [21]	Визначає, що Національний банк України встановлює для банків правила проведення банківських операцій (ст. 7)
4	Закон України від 07.12.2000 р. № 2121 "Про банки і банківську діяльність" [19]	Встановлює обов'язок банків ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки та осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів (гл. 11)
5	Закон України від 28.11.2002 р. № 249 "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом" [20]	Визначає, що банки є суб'єктами первинного фінансового моніторингу, які відповідно до ст. 5 зобов'язані проводити ідентифікацію особи, яка здійснює фінансову операцію, що підлягає фінансовому моніторингу, або відкриває рахунок (в тому числі депозитний) (ст. 4). Ідентифікація осіб, що здійснюють фінансові операції (ст. 6)
6	Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами від 03.12.2003 р. № 516 [37]	Регулює загальний порядок залучення банками України грошових коштів (як у національній, так і в іноземній валюті) або банківських металів від юридичних та фізичних осіб на їх поточні, вкладні (депозитні) рахунки та розміщення ощадних (депозитних) сертифікатів
7	Інструкція про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах від 12.11.2003 р. № 492 [27]	Регулює правовідносини, що виникають під час відкриття банками поточних і вкладних (депозитних) рахунків у національній та іноземних валютах суб'єктам господарювання, фізичним особам, іноземним представництвам, нерезидентам – інвесторам, виборчим блокам політичних партій
8	Закон України від 05.04.2001 р. № 2374-III "Про обіг векселів в Україні" [22]	Визначає особливості обігу векселів в Україні, який полягає у видачі переказних та простих векселів, здійсненні операцій з векселями та виконанні вексельних зобов'язань у господарській діяльності
9	Положення про порядок здійснення операцій з чеками в іноземній валюті на території України від 29 грудня 2000 р. № 520 [38]	Встановлює єдині правила і порядок проведення уповноваженими банками та фінансовими установами операцій з чеками в іноземній валюті

Продовження Додатку Б

1	2	3
10	Положення про порядок здійснення банками операцій за гарантіями в національній та іноземних валютах від 15.12.2004 р. № 639 [36]	Визначає загальні правила Національного банку України щодо порядку здійснення банками операцій надання та отримання банківських гарантій в національній та іноземних валютах та порядок їх виконання
11	Положення про порядок здійснення уповноваженими банками операцій за документарними акредитивами в розрахунках за зовнішньо-економічними операціями від 03 грудня 2003 р. № 514 [39]	Встановлює загальні правила щодо відкриття, авізування, супроводження, виконання та закриття документарних акредитивів, що здійснюють уповноважені банки для будь-яких фізичних чи юридичних осіб, представництв юридичних осіб нерезидентів під час їх розрахунків за договорами з нерезидентами, оформленими відповідно до вимог законодавства України та/або для власних потреб